

Středověké kláštery

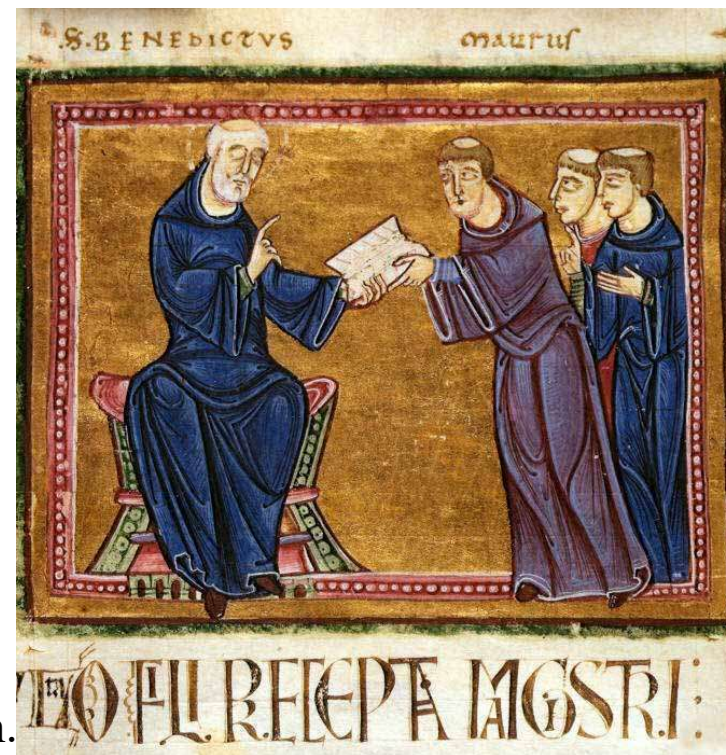
- lat. „claustrum“ – uzavřené místo
- lat. „monasterium“ – **budova, komplex budov n. instituce jako dlouhodobý příbytek pro duchovní a pracovní činnost mnichů, mnišek či laiků, kde žijí jako komunita**
.....na rozdíl od poustevníků (eremitů)
- monastery (angl.), monastère (fr.), Kloster (nem.), klasztor, (pol.), klášter (čes.)
- **monasterologie**
- rané počátky na konci 3. stol. (za c. Decia) – **poustevníci** – křesťané uprchlí do pouště
 - společenství – později jednotlivci odříkající se pozemských radostí, manželství a majetku ... poustevnické kolonie
 - **samota, odříkání, meditace, půst a nějaký způsob sebetrýznění x ale bez pravidel**
- **snaha o pravidla** („regulaci“):
 - **sv. Augustin z Hippia** (354-430)
 - **sv. Basil z Kaisareie** (330-379)

Sv. Benedikt z Nursie (cca 483-543)

- katolický mnich a zakladatel západního mnišství
- pocházel ze stř. Itálie, studoval v Říme svobodná umění
- ve 20 letech 3 roky samoty a askeze
- 1. pokus o komunitu ve Vicovaru (pokus o otravu)
- později 12 komunit na různých místech po 12 mniších
(12 – symbolizuje úplnost)
- kolem r. 529 založil klášter **Montecassino** (cca 500 m n. m.)
- pohanský Apollónův chrám ... kostel sv. Martina
- klášter byl autonomní, hospodářsky soběstačnou jednotkou
- vytvoření **Benediktovi regule** (část převzata z „Mistrovy řehole“ ze 6. stol. pův. o 95 kapitolách):
 - opat (výpůjčka od Basila) ... volený radou starších (např. v Římě)
 - vstup umožněn všem společenským vrstvám
 - možnost uplatnění individuálních dovedností (např. řemeslných)

*Nahoře: **Benedikt z Nursie předává svou řeholi sv. Maurovi a ostatním mnišům**; fr. miniatura z rukopisu Benediktovy řehole, opatství St. Gilles, 1129*

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fc/St._Benedict_delivering_his_rule_to_the_monks_of_his_order.jpg



Benediktova řehole (Regula Benedicti)

- soubor pravidel mnišského života (připisován sv. Benedikto
- s jeho jménem spojován až od 7. stol.

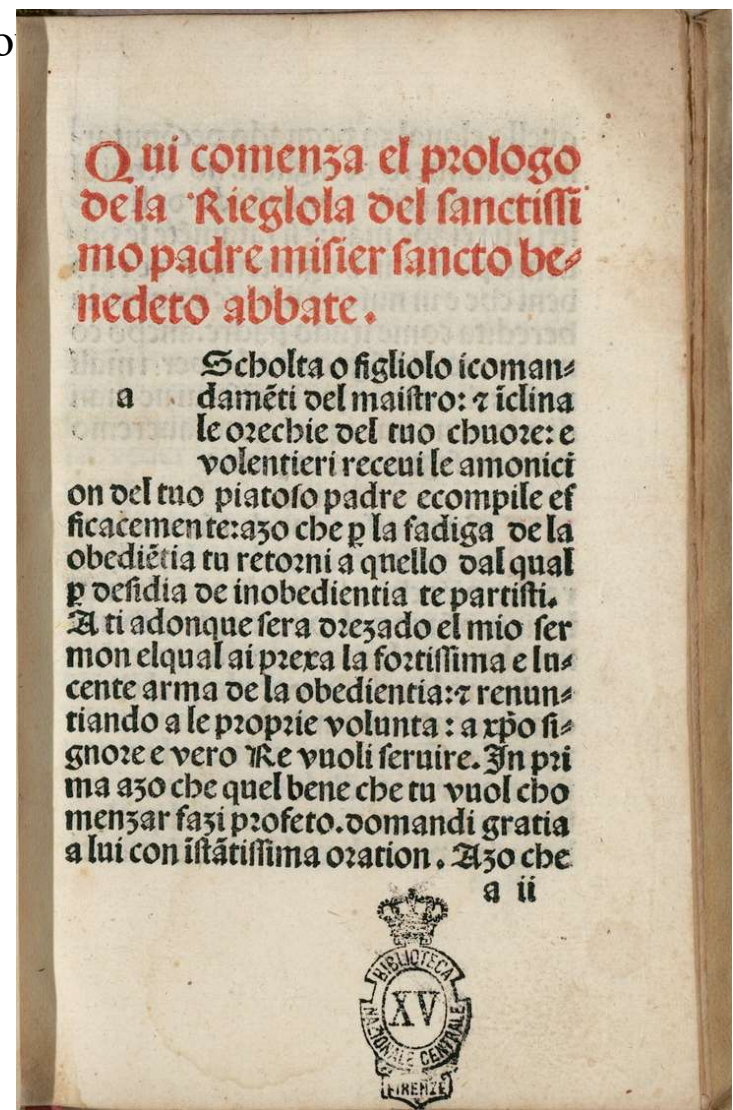
1. část (kapitoly 1-7) – duchovní nauka

- výčet druhů mnichů,
- pravidla pro ustanovení opata a jeho rádčů
- katalog dobrých skutků
- popis tří hlavních nařízení (poslušnosti, mlčení a pokory)

2. část (kapitoly 8-73) – praktická ustanovení

- liturgický, trestí a kající kodex
- pravidla pro přijímání nových členů a pořádek v komunitě
- předpisy o děkanech, o ložnici bratrů, o hmotném majetku,
- ... o jídle a spánku, práci, modlitbě,
-vztazích s okolím, hostech a podřízených,
- ... volbě opata a převora, o vrátném
- ...dodatek o bratrských vztazích

Regula z r. 1495



Klášterní život

- dle sv. Benedikta ... 3 základní pilíře: **modlitba, práce a milosrdenství**
 - práce – manuální a duševní (později převažuje) – studium a přepisování
 - dále povinnost starat se o nemocné, staré a chudé
 - přijímání poutníků, potulných mnichů a pocestných
 - poslušnost, střídmost v jídle, zákaz vlastnictví osobního majetku,
 - dodržování celibátu, nošení mnišského oděvu, někdy i slib mlčenlivosti
 - studená a vlhká cela (x kalefaktorium), koupání 3x ročně,
 - tresty – pokání, pusty, uvěznění v cele, tělesné (sebe-bičování)
-
- kontrast k vnějšímu světu (hlavně pozdější města) ale někdy i církevní hodnostáři
 - někdy napětí mezi kláštery a biskupy ... později **autonomie** benediktinských opatství
-
- ekonomika:
 - dary věřících a rodin chovanců
 - donace panovníků a šlechty
 - vlastní hospodaření – vlastní sedláci a bratři laici (konvrši) – manuální práce
 - pronájmy mlýnů a dalších nemovitostí, poskytování tržního práva, ...

Rozšíření klášterů v Evropě

- vliv z Východu ... 3. stol. nejstarší kláštery v Egyptě (pak Sinaj, Palestina, Sýrie, Kypr ...)
- 2. pol. 4. stol. vznikla jediná východní řehole v Malé Asii (Basileos Veliký)
- 5. stol. Konstantinopol ... 6. stol. zde 65 klášterů
- vliv také na **Benedikta z Nursie a Montecassino (529)**
- **řád svatého Benedikta** - nejstarší v západním křesťanství
- **sekundární centrum** – Irsko (od 5. století – sv. Patrik) ... šíření zpět do Evropy
- **mise sv. Kolumbána ml. (540-615)** do Galie (podpora franského krále a aristokracie)
- **Luxeuil** (cca 590, zasv. sv. Petrovi, Burgundsko - na ruinách galského opida Luxovium)
- další Annegray, Fontaine, ...
- ... a do Itálie (podpora Langobadského panovníka):
- **Bobbio** (cca 614, zasv. sv. Petrovi, Itálie - na místě býv. kostela a okolních pozemků)
- **misie sv. Bonifáce** (cca 675-754, z Wessexu) - patron Německa
- nejdříve neúspěšná mise do Frízska
- ... arcibiskup v Mohuči ... zal. klášterů **Fritzlar, Fulda a dalších**
- **sv. Havel** (550-640, Irsko) – **St. Gallen, Arbon**

Vývoj a další důležité řády

- bohatnutí klášterů a závislost na místní šlechtě ...>
- 910 – zal. Cluny (vév. Akvitánský)
- ... **clunyjské reformy - snaha o autonomii vůči vnějším autpřitám vč. zakladatelů, lenní poplatek papeži, boj proti simonii** (svatokupectví se svátostí, rozhřešením, odpustkami, ...)

kontenplativní řády – na neobydlených místech či na okraji sídelních území, daleko o rušivého okolního světa – vhodných pro práci a modlitby

- 1059 – augustiniáni (kanovníci sv. Augustina)
- 1098 – cisterciáci (Cisterciácký řád) - z Molesme do Citeaux – sv. Bernard z Clairvaix
- 1120 – premonstráti (Premontré poblíž Laonu) – sv. Norbert z Xanten ... potvrzení 1126

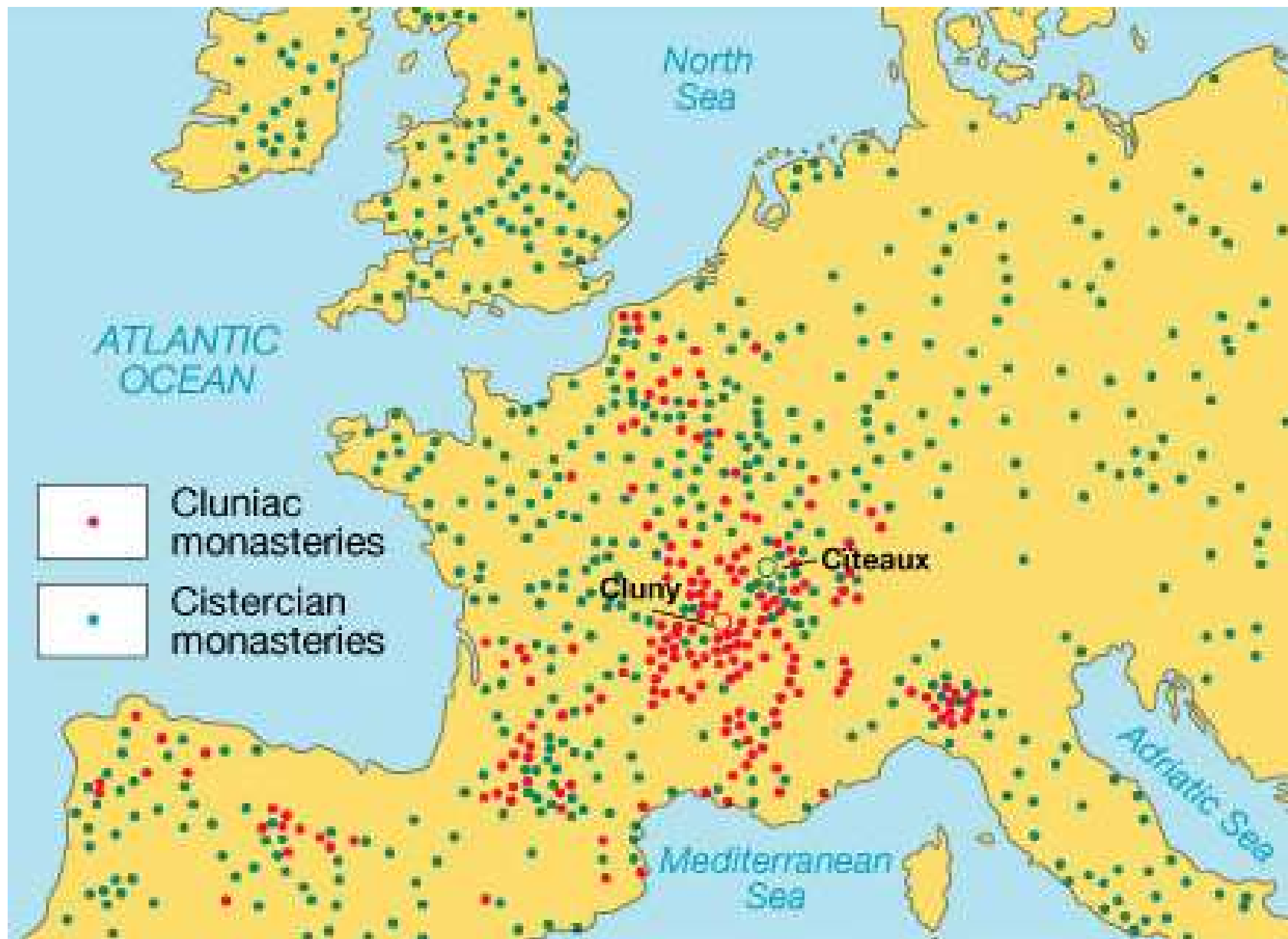
mendikantské (žebravé řády) – vázané na městské prostředí (kazatelská činnost pro širokou laickou veřejnost)

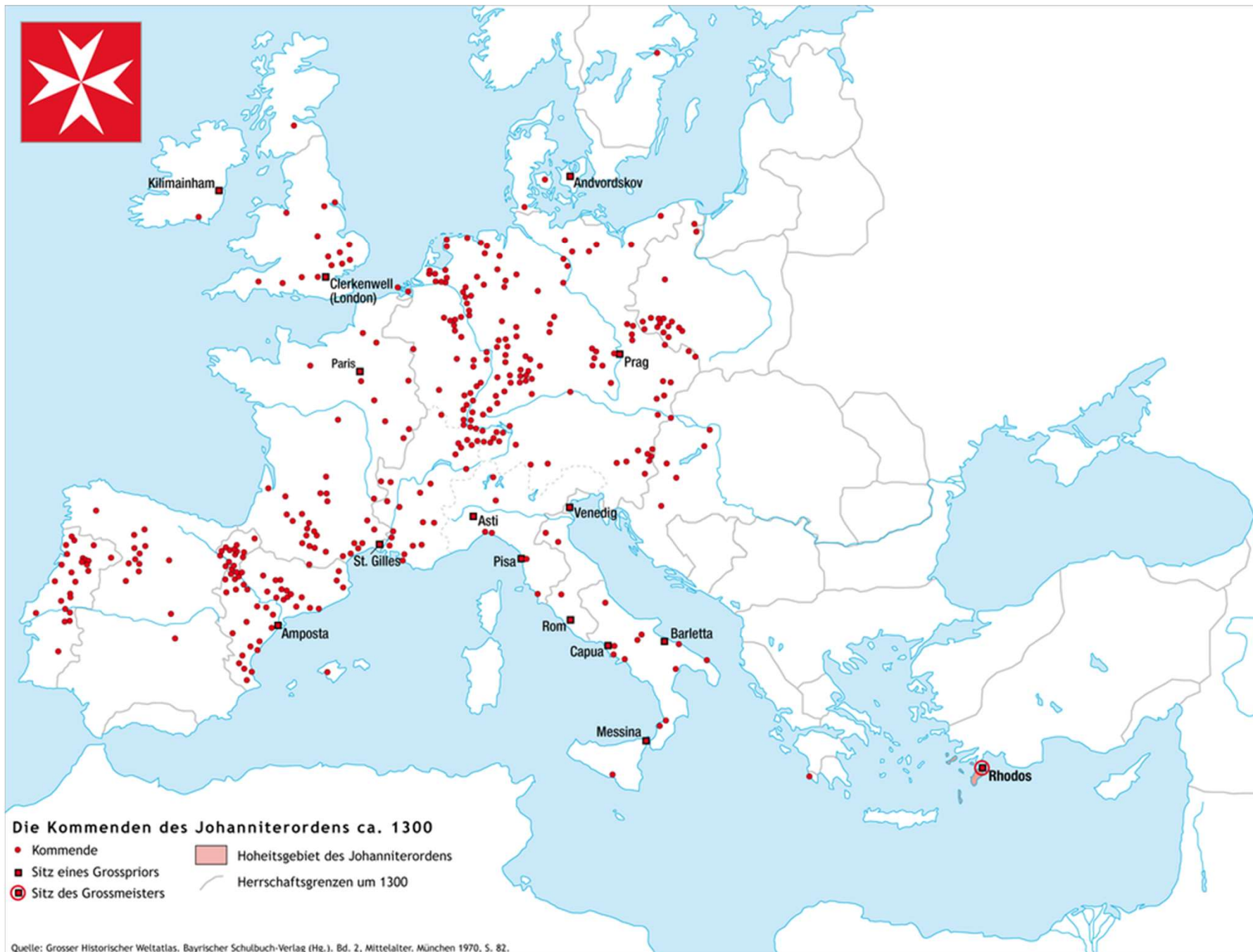
- 1209 – františkáni (Řád menších bratří) – rozd. na observanty, kapucíny, minority
- 1212 – klarisky (Chudé sestry svaté Kláry)
- 1215 – dominikáni (Řád bratří kazatelů)

rytířské řády – péče a ochrana poutníků ve Svaté zemi (doba křížových výprav)

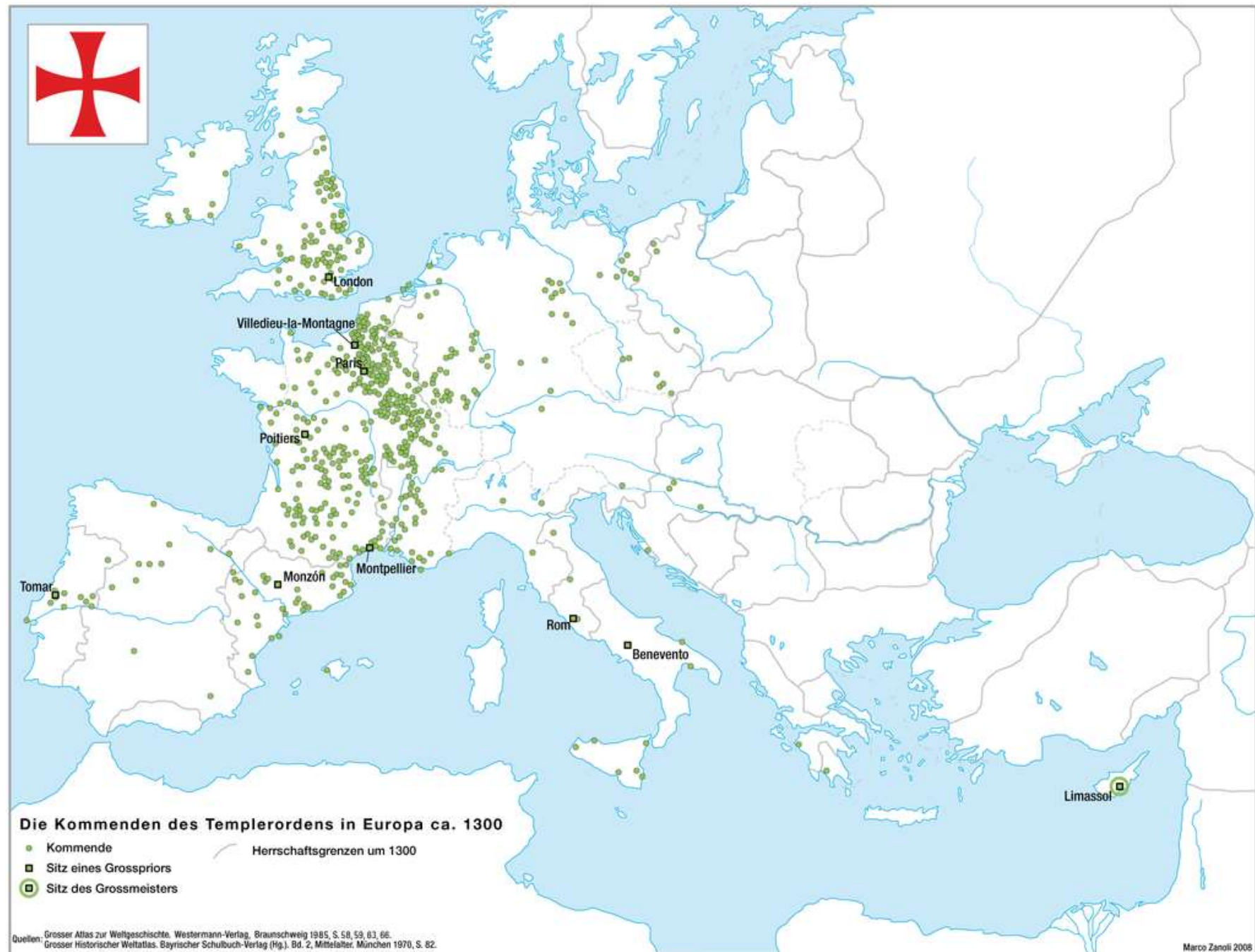
- cca 1099 – Řád maltézských rytířů (pův. Špitální bratři s. Jana Křtitele Jeruzalémského)
- 1119/1120 – templáři (pův. Chudí rytíři Krista a Šalamounova chrámu)
- 1190 – řád německých rytířů (pův. Řád bratří německého domu Panny Marie v Jeruzalémě)

Kláštery clunyjského hnutí a cisterciáků

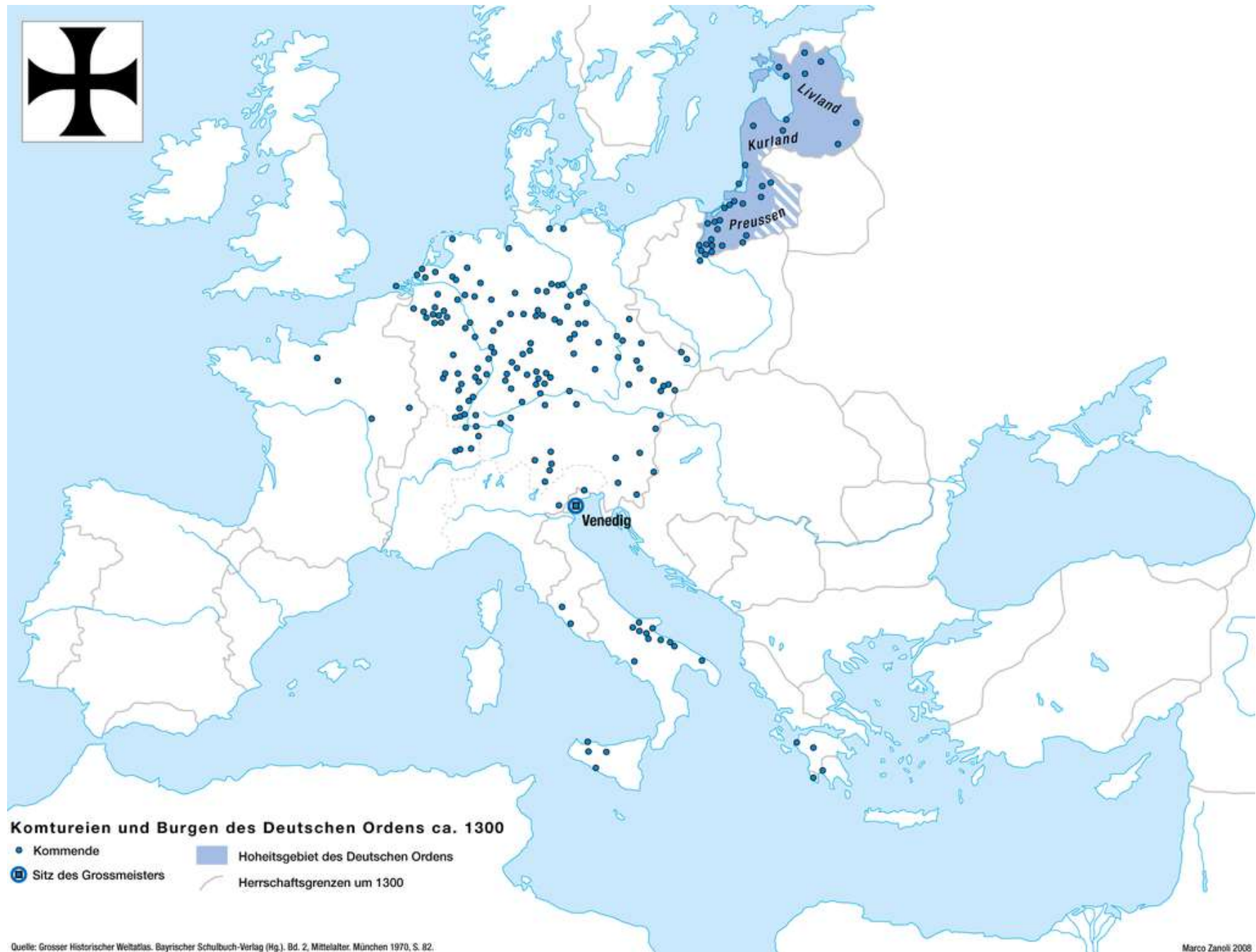




https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e2/Johanniterorden_in_Europa_1300.png/1024px-Johanniterorden_in_Europa_1300.png



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6a/Templerorden_in_Europa_1300.png/1024px-Templerorden_in_Europa_1300.png



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2c/Deutscher_Orden_in_Europa_1300.png/1024px-Deutscher_Orden_in_Europa_1300.png

The Krak de Chevaliers



<https://knightstemplarinternational.com/2017/12/drone-footage-war-damaged-crusader-castle-karak-des-chevaliers-syria-video/>

Benediktinské kláštery v českých zemích

- poč. 70. let 10. stol. – benediktinky u sv. Jiří na Pražském hradě
- 993 – Břevnov – benediktini
- 999 – Ostrov u Davle (benediktini, Boleslav II.)
- 1032 – Sázava (benediktini, kn. Oldřich, sv. Prokop)
- 1048 – Rajhrad (benediktini, Břetislav I.)
- 1078 – Hradisko u Olomouce (benediktini, Ota I. Olomoucký) ... záhy premonstráti
- 1073 - 1086/1087 – Opatovice n. L. (benediktini, šlechtic Mikulec ... povýšil Vratislav II)
- 1101/1104 – Třebíč (benediktini, Litold Znojemský a Oldřich Brněnský)
- 1115 – Kladruby (benediktini, Vladislav I.)
- 1119/1121 – Postoloprty (benediktini, Vršovci ?, Porta Apostolorum)
- 1131 – Vilémov (benediktini, šlechtic Vilém a Hermann ze Sulzbachu ?)
- 1160/1167 – Podlažice u Chrudimi (benediktini, šlechtic Vrbata)
- 1160/1167 – Teplice (benediktinky, královna Judita Durynská)
- 1248 – Orlová (benediktini, ? z polského Týnce)
- 1340 – Pustiměř (benediktinky, b. Jan Volek – nemanželský syn Václava II.)
- 1347 – Emauzy (Na Slovanech) - (slovanští benediktini, Karel IV.)
- ... - Staré Město pražské

...- zakládání filiací

Cisterciácký řád („šedí mniši“)



- **1098 - Robert opat z Molesme** + 22 mnichů
- dle milníku staré římské cesty „**Cis tertium lapidem miliarum**“
- dnes **Cîteaux** v Burgundsku, 20 km jižně od Dijonu
- reforma benediktinského řádu
 - tj. **návrat k původním ideálům Benedikta z Nursie** - „Ora et labora!“
- nástupce Alberich – 1100 osamostatnění
- „*Instituta monachorum Cisterciensium de Molismo venientium*“
 - **zákaz přijímání poplatků**
 - **povinnost manuální práce pro mnichy i „konvrše“**

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f4/Coat_of_arms_of_the_Cistercian_Order.svg/800px-Coat_of_arms_of_the_Cistercian_Order.svg.png

Sv. Bernard



Roux, J. 2014: The Cistercians, str. 55.

- šlechtický synek (1090/91 – 1153)
- od mládí tíhl k církevní dráze
- vstup 1112/1113
- již v 25 l. vybrán k založení kl. Clairvaux (1115)
- **iniciátor** - vznik dalších 68 klášterů
- **organizátor** – autor řeholních pravidel
- mj. 1128 – řeholních pravidel templářů
- věrný papeži Inocencovi II. – vlivný zastánce
- **propagátor křížové výpravy r. 1145**
- **mediátor** církevních sporů
- patron včelařů, vorařů, ...



Rozkvět řádu 12.-13. stol.

již za sv. Bernarda (1112/1113 – 1153) ... **300 až 350 klášterů**

papež Evžen III. (1145-1153) – býv. cisterciák

konec 12. stol. – **cca 500 klášterů** posléze až **2000 klášterů**

14. stol. - ústup ze slávy ... nástup žebravých řádů



Obraz sv. Bernard vyučující mnichy,
Muzeum v Condé



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c8/Bernhard_von_Clairvaux_%28Initiale-B%29.jpg

http://www.spainisculture.com/en/obras_de_excelencia/museo_de_mallorca/retablo_de_san_bernardo.html

Roux, J. 2014: The Cistercians, str. 51.

- **kolonizace** neosídlené či málo osídlené **krajiny** – často „bažinatá“ údolí
- často velké hospodářské základny – Plasy nebo Velehrad přes 100 vesnic
- **důraz na práci** bratrů **i konvršů** (laických bratří) – důležití pro hospodářské činnosti
- **klášterní zahrady** – plodiny i léčivky
- důležité **využití vody** – odvodnění kláštera, rybníky, mlýny, hamry, kovárny



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6c/Cistercian_monks.jpg/255px-Cistercian_monks.jpg

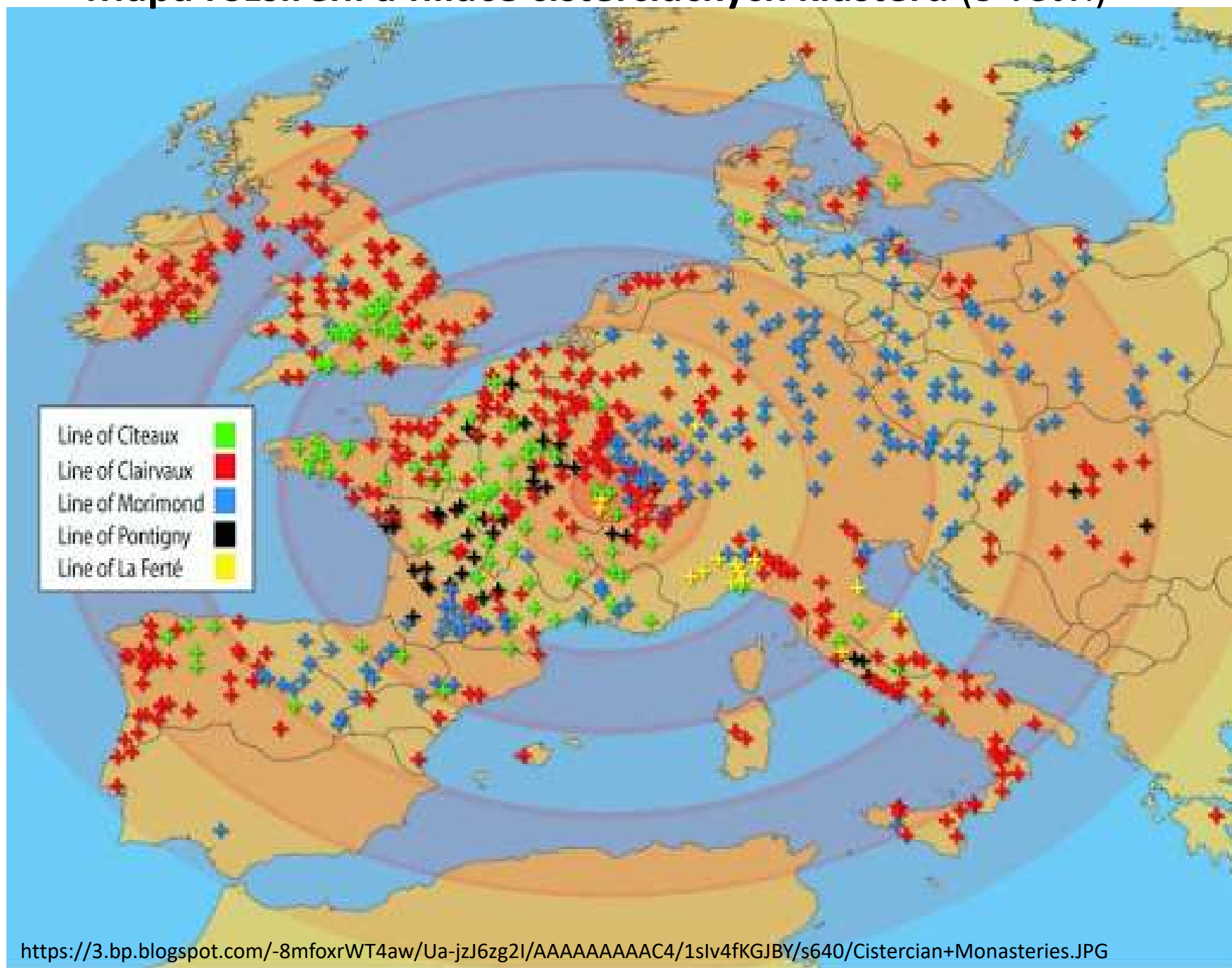
Roux, J. 2014: The Cistercians, str. 43.



Mapa rozšíření a filiace cisterciáckých klášterů



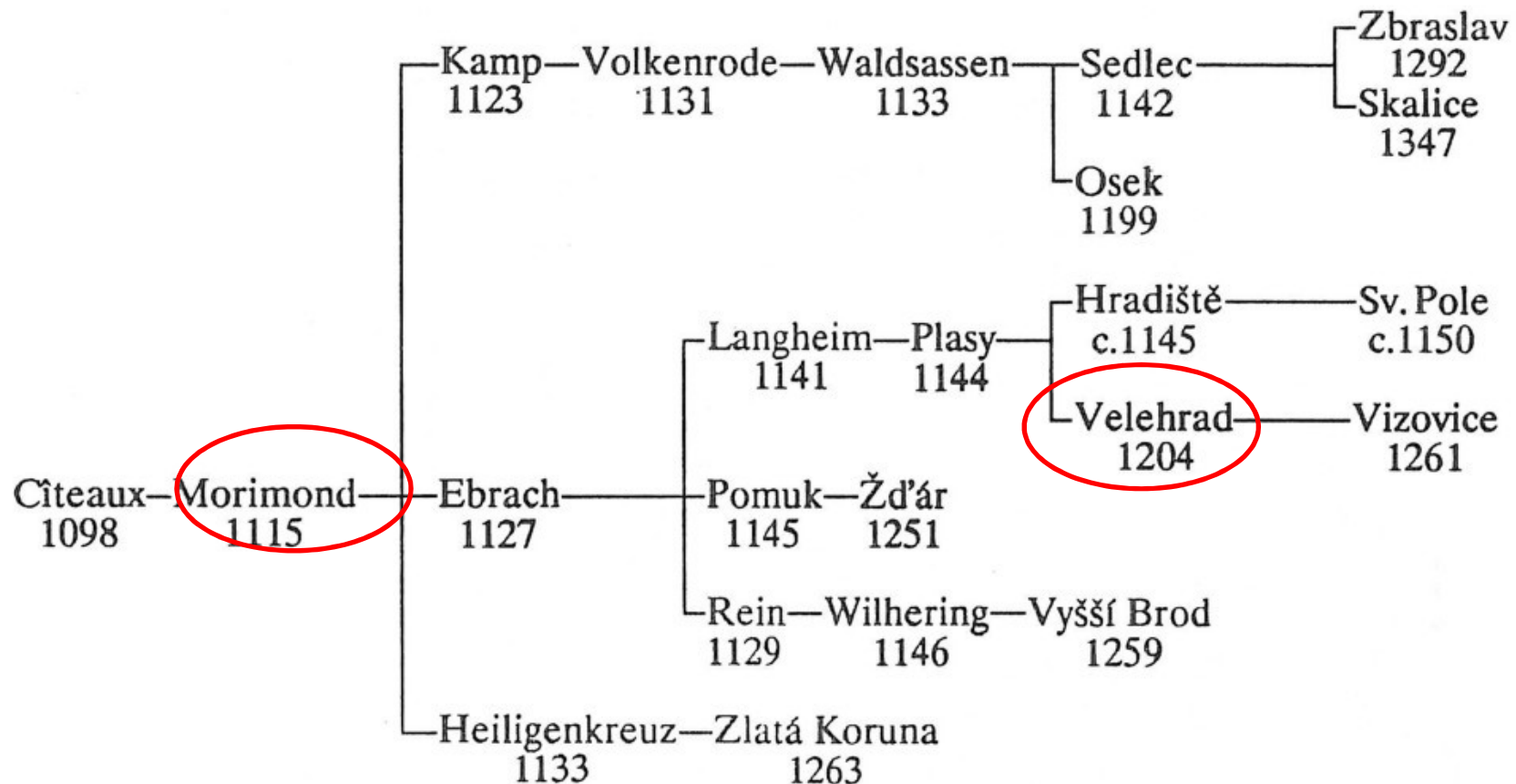
Mapa rozšíření a filiace cisterciáckých klášterů (5 větví)



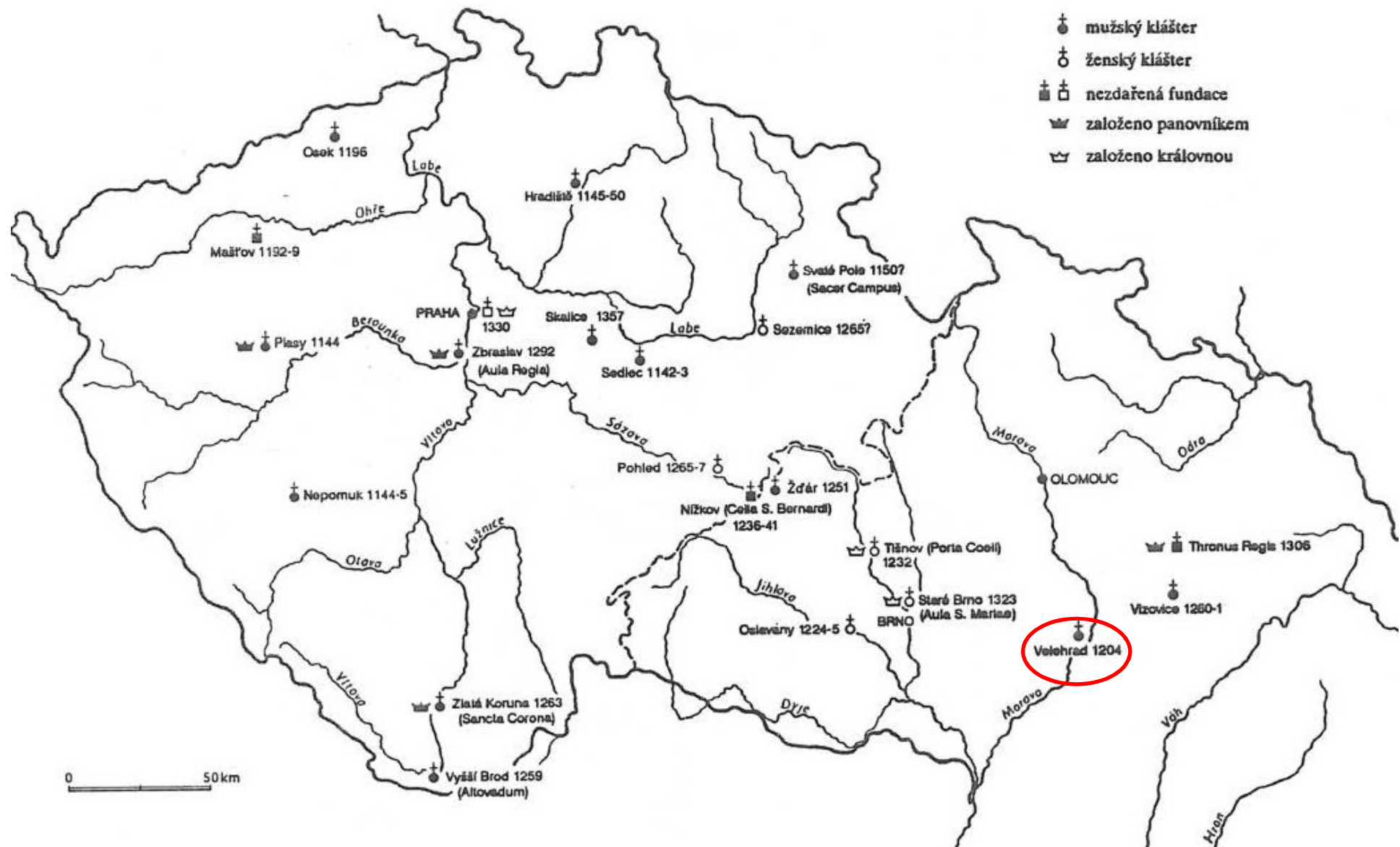
Organizační struktura

- **každoroční generální kapitula** v Citeaux – mj. výměna informací a zkušeností
- **5 filiací** : Citeaux (1098), La Ferté (1113), Pontigny (1114), Clairvaux (1115), **Morimond (1115)**

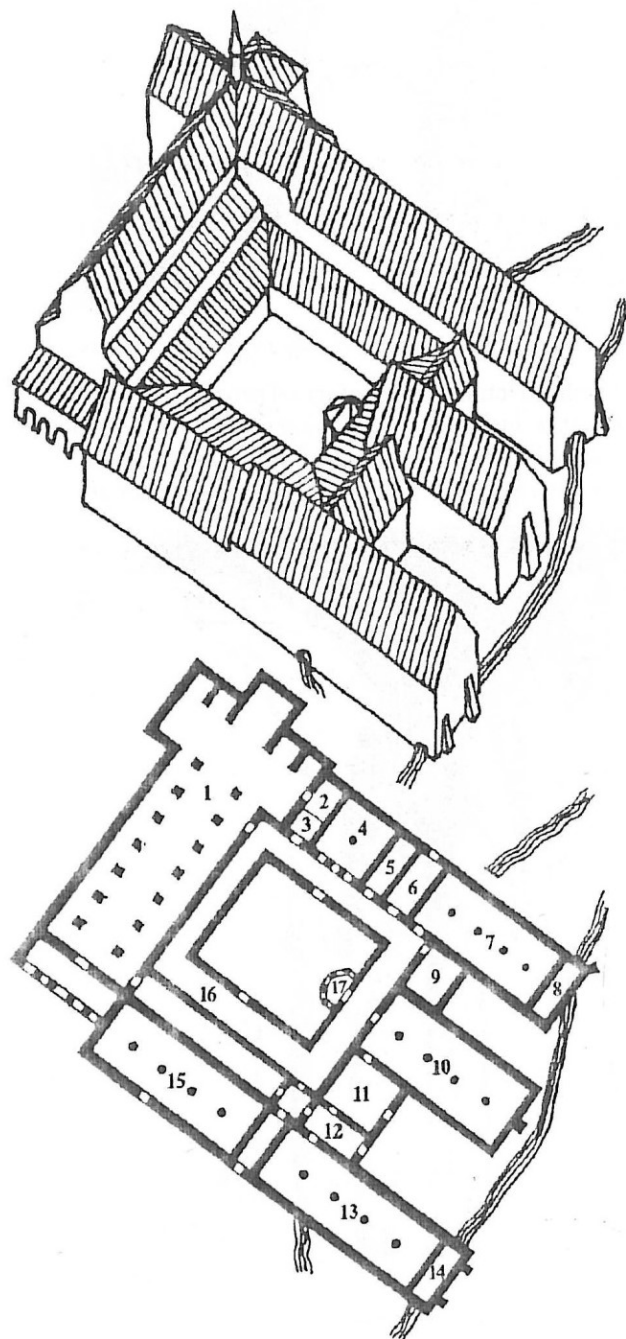
FILIACE ČESKÝCH A MORAVSKÝCH CISTERCIÁCKÝCH KLÁŠTERŮ



Mapa českých a moravských cisterciáckých klášterů



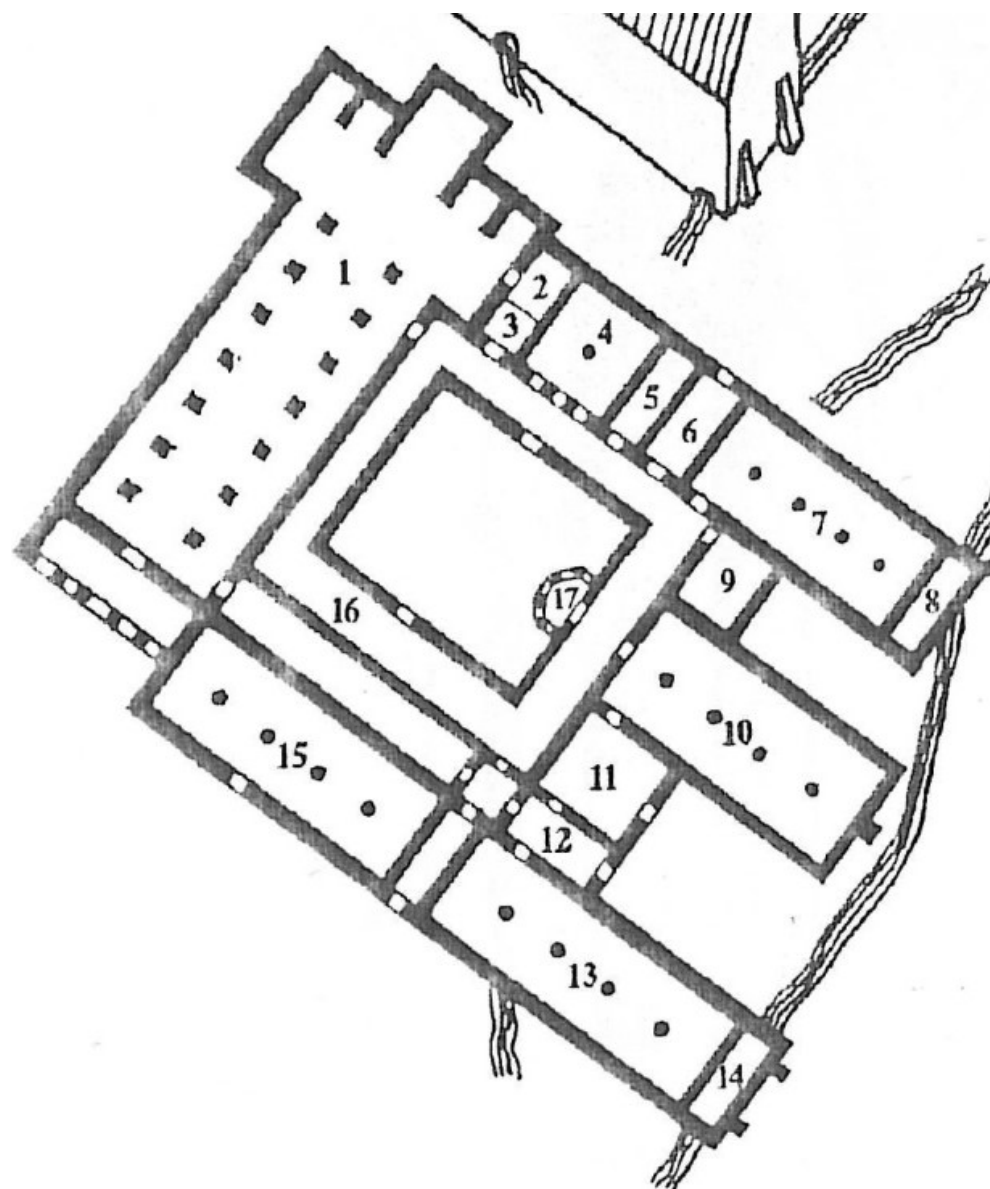
IDEÁLNÍ PLÁN CISTERCIÁCKÉHO KLÁŠTERA



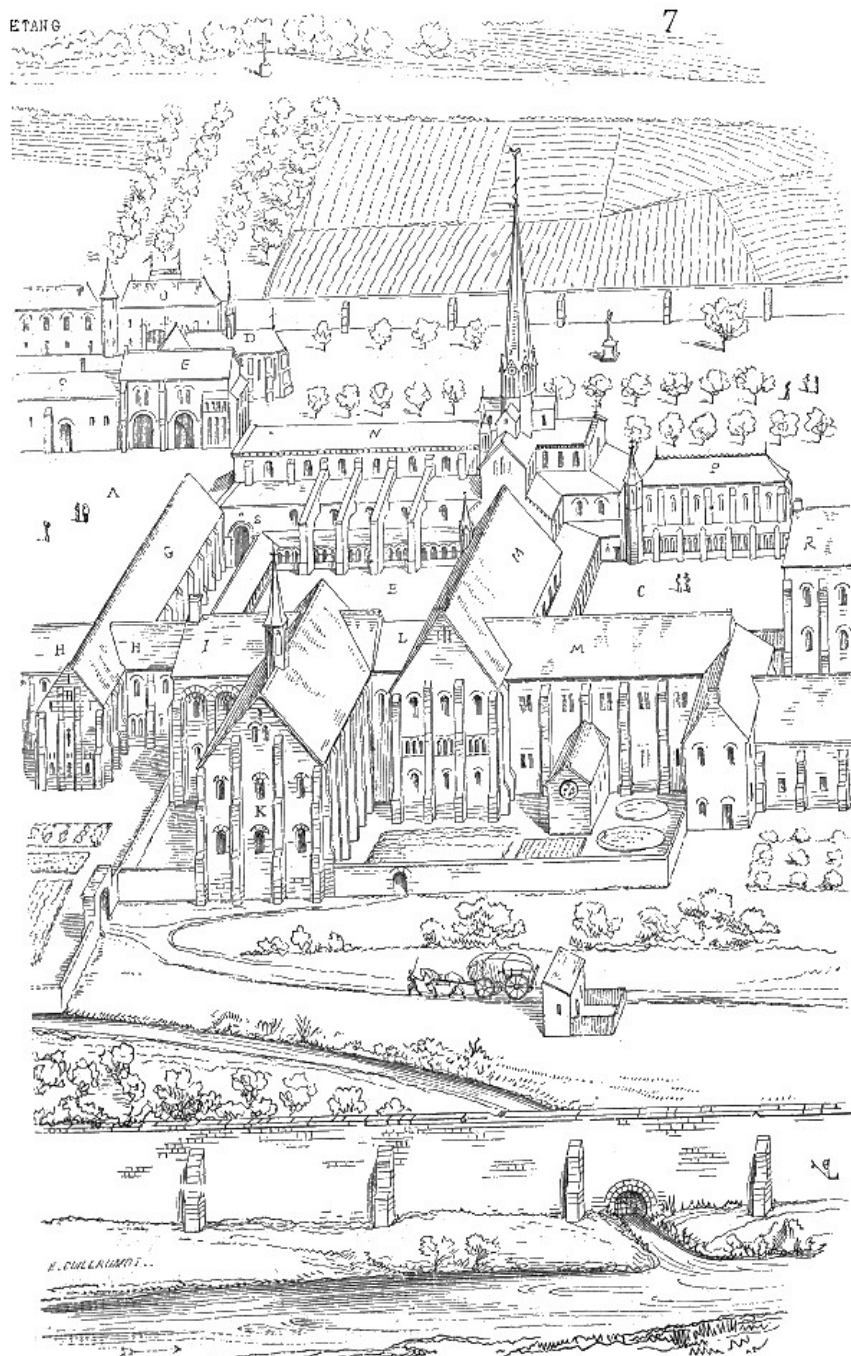
1. Kostel
2. Sakristie
3. Armarium (prostor pro ukládání knih)
4. Kapitulní síň
5. Schodiště do dormitáře (společné ložnice) v patře
6. Hovorna
7. Sál mnichů (místnost pro práci)
8. Záchody mnichů (v patře)
9. Ohřívárna (jediný vytápěný prostor)
10. Refektář (jídlna) mnichů
11. Kuchyně
12. Hovorna
13. Refektář (jídlna) konvršů
14. Záchody konvršů (v patře)
15. Zásobárna
16. Křížová chodba
17. Studniční stavení

Kresba P. Chotěbor

Ideální plán cisterciáckého kláštera - detail



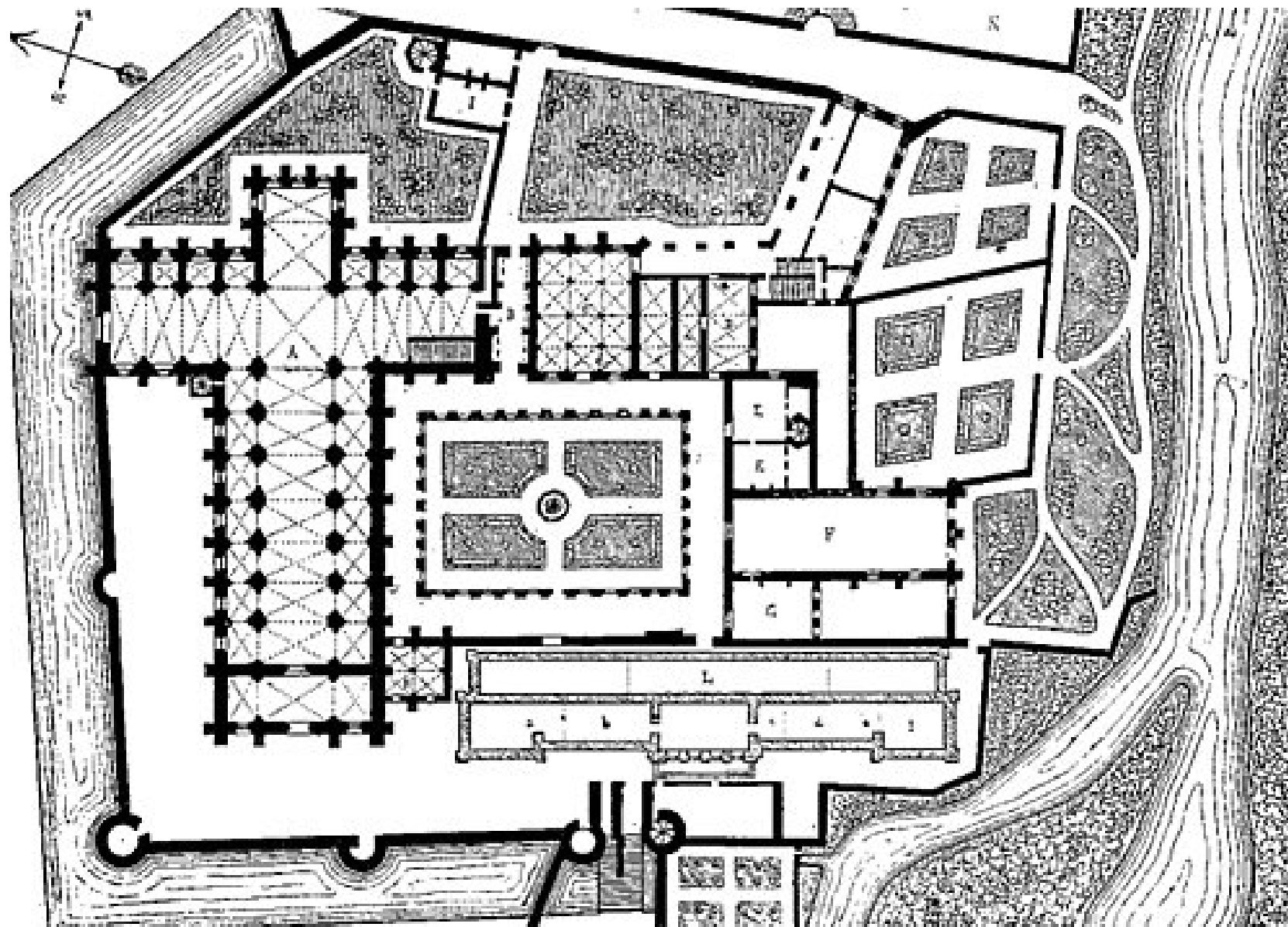
1. Kostel
2. Sakristie
3. Armarium (prostor pro ukládání knih)
4. Kapitulní síň
5. Schodiště do dormitáře (společné ložnice) v patře
6. Hovorna
7. Sál mnichů (místnost pro práci)
8. Záchody mnichů (v patře)
9. Ohřívárna (jediný vytápěný prostor)
10. Refektář (jídelna) mnichů
11. Kuchyně
12. Hovorna
13. Refektář (jídelna) konvršů
14. Záchody konvršů (v patře)
15. Zásobárna
16. Křížová chodba
17. Studniční stavení



Cîteaux, Bourgogne,
zal. 1098, 1572 a 1636 poničen
... 1790/1791 - konec

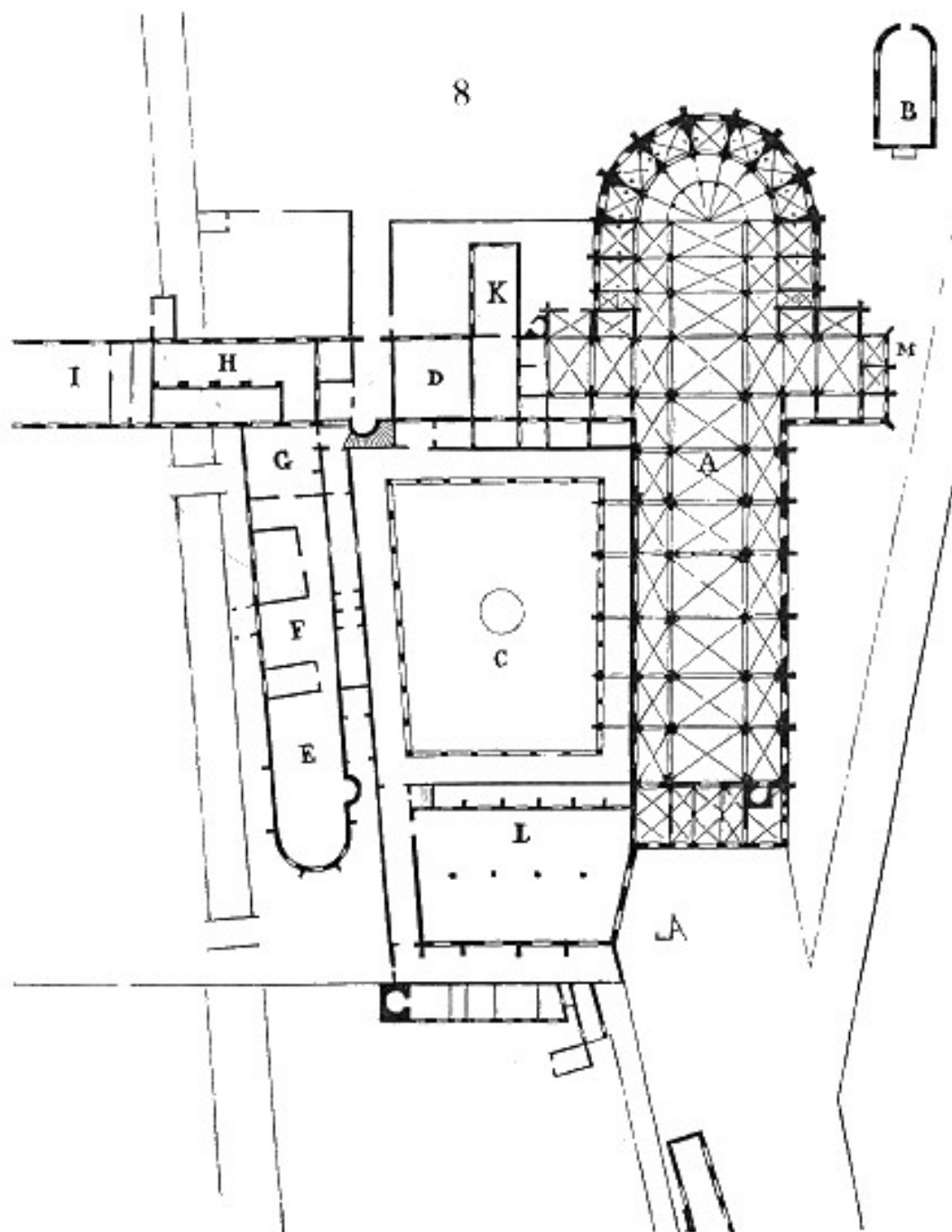
Plan cavalier de l'abbaye de Cîteaux.
 Issu du *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI^e au XVI^e siècle*,
 par Eugène Viollet-Le-Duc, 1856.

La Ferté, Bourgogne, zal. 1113, ... 1790/1791 konec

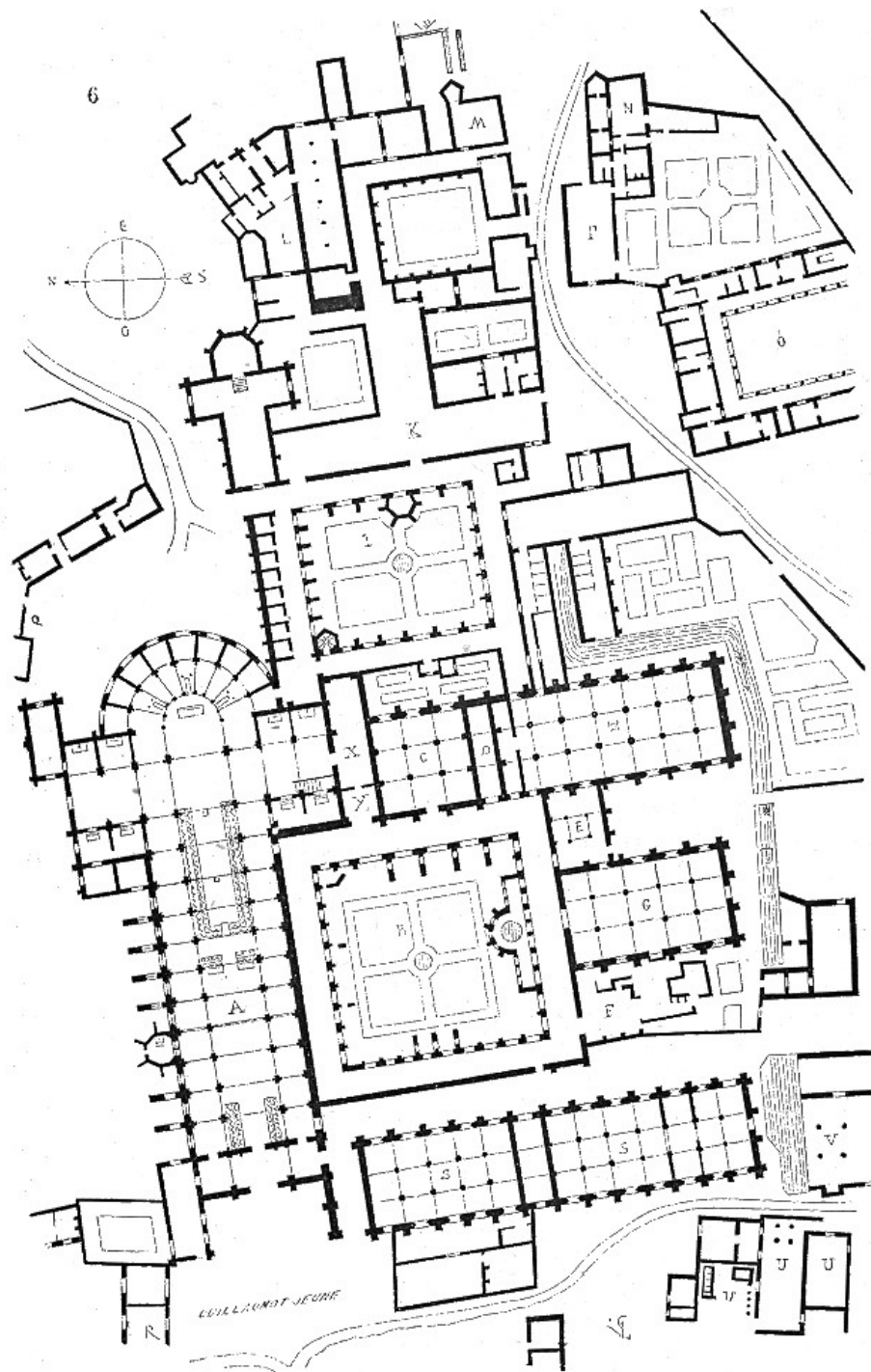


https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/ad/Lucien_B%C3%A9gule_-_L%27abbaye_de_Fontenay_et_l%27architecture_cistercienne_page_091.jpg/1024px-Lucien_B%C3%A9gule_-_L%27abbaye_de_Fontenay_et_l%27architecture_cistercienne_page_091.jpg

Pontigny, Bourgogne
zal. 1114 ... 1791 konec



*Claivaux, Champagne,
zal. 1115 ... 1789 konec*



Morimond,

zal. 1115,

Champagne–Ardenne,

1572 a 1636 poničen

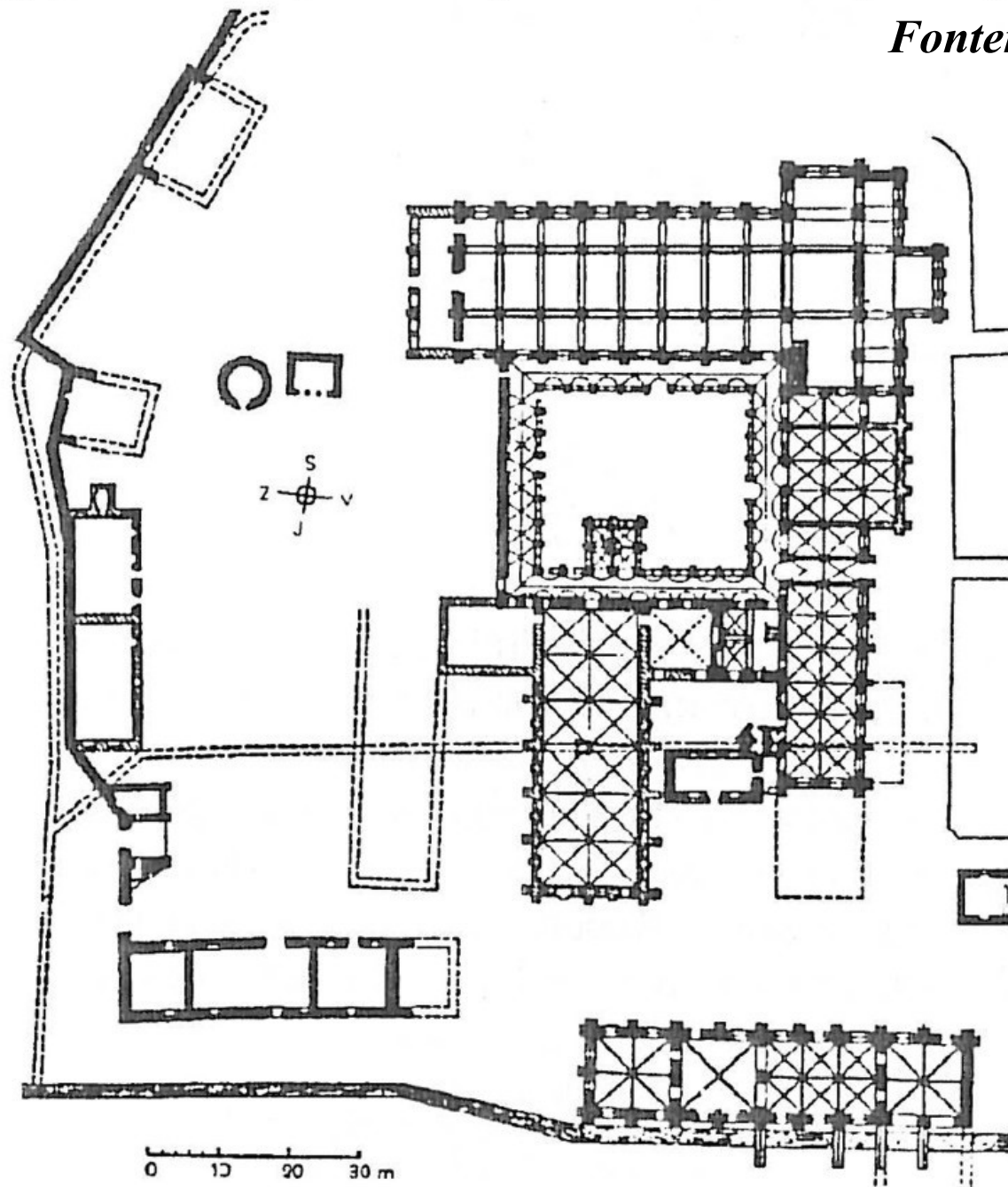
1790/1791 konec



1. Abbatale
2. Palais abbatial
3. Scriptorium
4. Cloître
5. Cuisine
6. Hôtellerie
7. Infirmerie
8. Noviciat
9. Porterie
10. Eglise paroissiale
11. Blanchisserie
12. Abreuvoir
13. Jardin
14. Verger
15. Etang
16. Ateliers Ecuries



Fontenay, Bourgogne, zal. po r. 1139



Fontenay, půdorys kláštera.

Fontenay, hlavní loď kostela



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d9/Marmagne_Abtei_Fontenay_Kirche_Innen_Langhaus_West_1.jpg/800px-Marmagne_Abtei_Fontenay_Kirche_Innen_Langhaus_West_1.jpg

Fontenay, rajský dvůr a část křížové chodby zvenku



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/93/Cloister%2C_Fontenay_Abbey%2C_Marmagne%2C_France.JPG/1280px-Cloister%2C_Fontenay_Abbey%2C_Marmagne%2C_France.JPG

Fontenay, křížová chodba



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/64/Abbaye_de_Fontenay_%28Vue_du_cloitre%29.JPG/1280px-Abbaye_de_Fontenay_%28Vue_du_cloitre%29.JPG

Fontenay, skriptorium

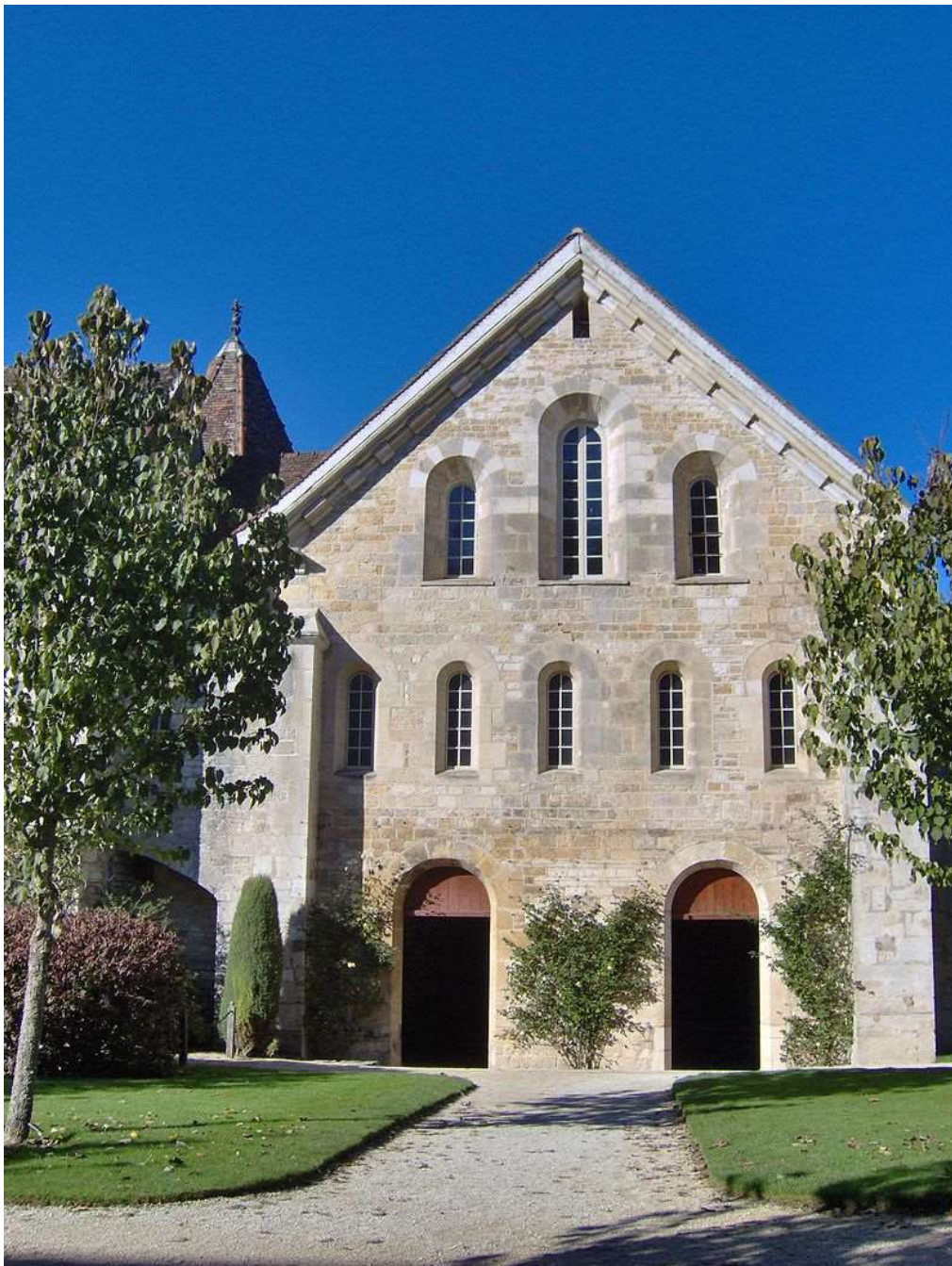


https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/cd/Marmagne_Abei_Fontenay_Scriptorium_Innen_3.jpg/1280px-Marmagne_Abei_Fontenay_Scriptorium_Innen_3.jpg

Fontenay, zdroj vody – kašna v rajském dvoře



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b2/Lucien_B%C3%A9gule_-_L%27abbaye_de_Fontenay_et_l%27architecture_cistercienne_page_108.jpg/1280px-Lucien_B%C3%A9gule_-_L%27abbaye_de_Fontenay_et_l%27architecture_cistercienne_page_108.jpg



Fontenay, průčelí dormitáře (ložnice)

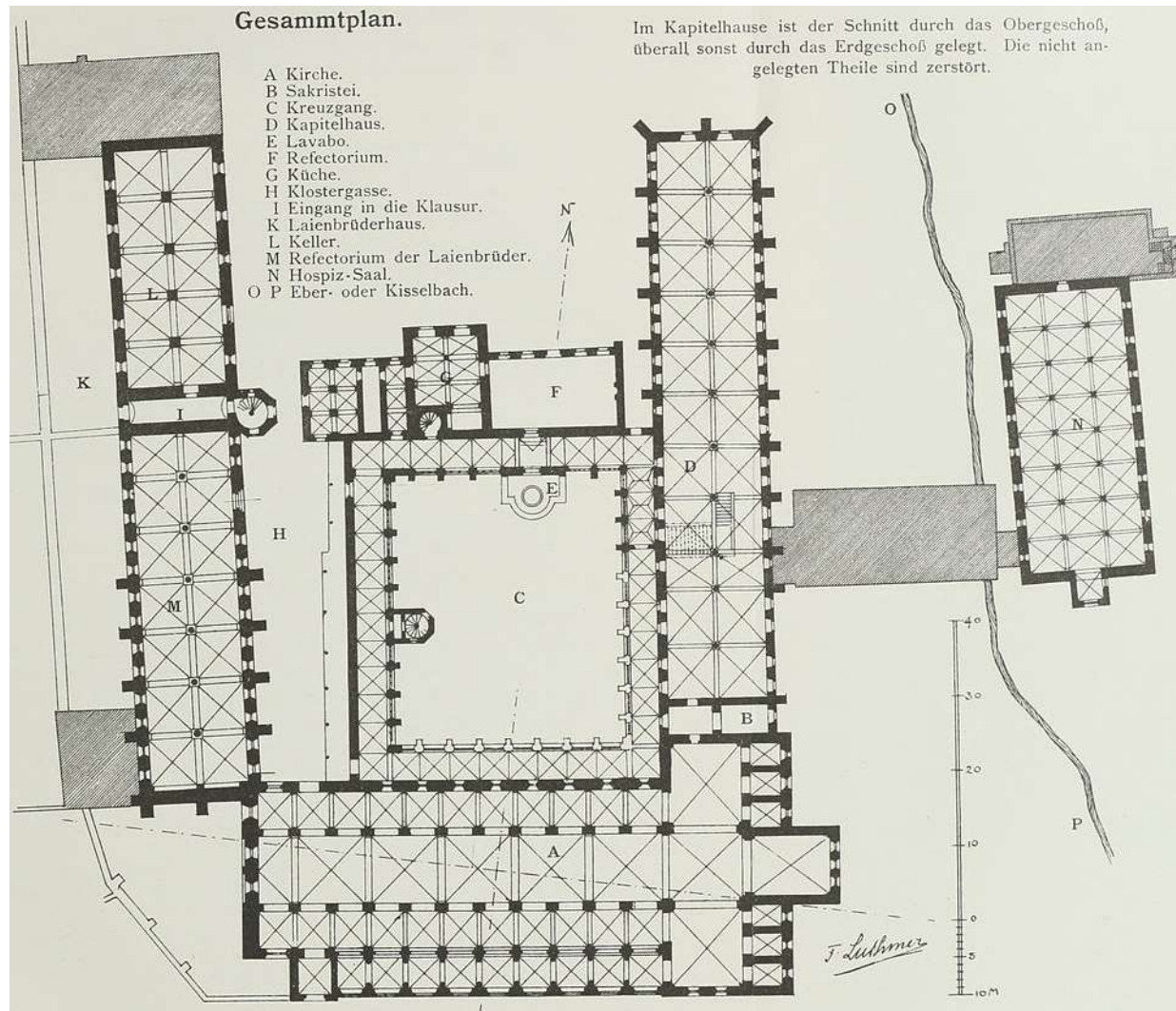
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b1/Southern_side_of_dormitory_and_common_room%2C_Fontenay_Abbey%2C_Marmagne.JPG/800px-Southern_side_of_dormitory_and_common_room%2C_Fontenay_Abbey%2C_Marmagne.JPG

Fontenay, vnitřek dormitáře (ložnice)



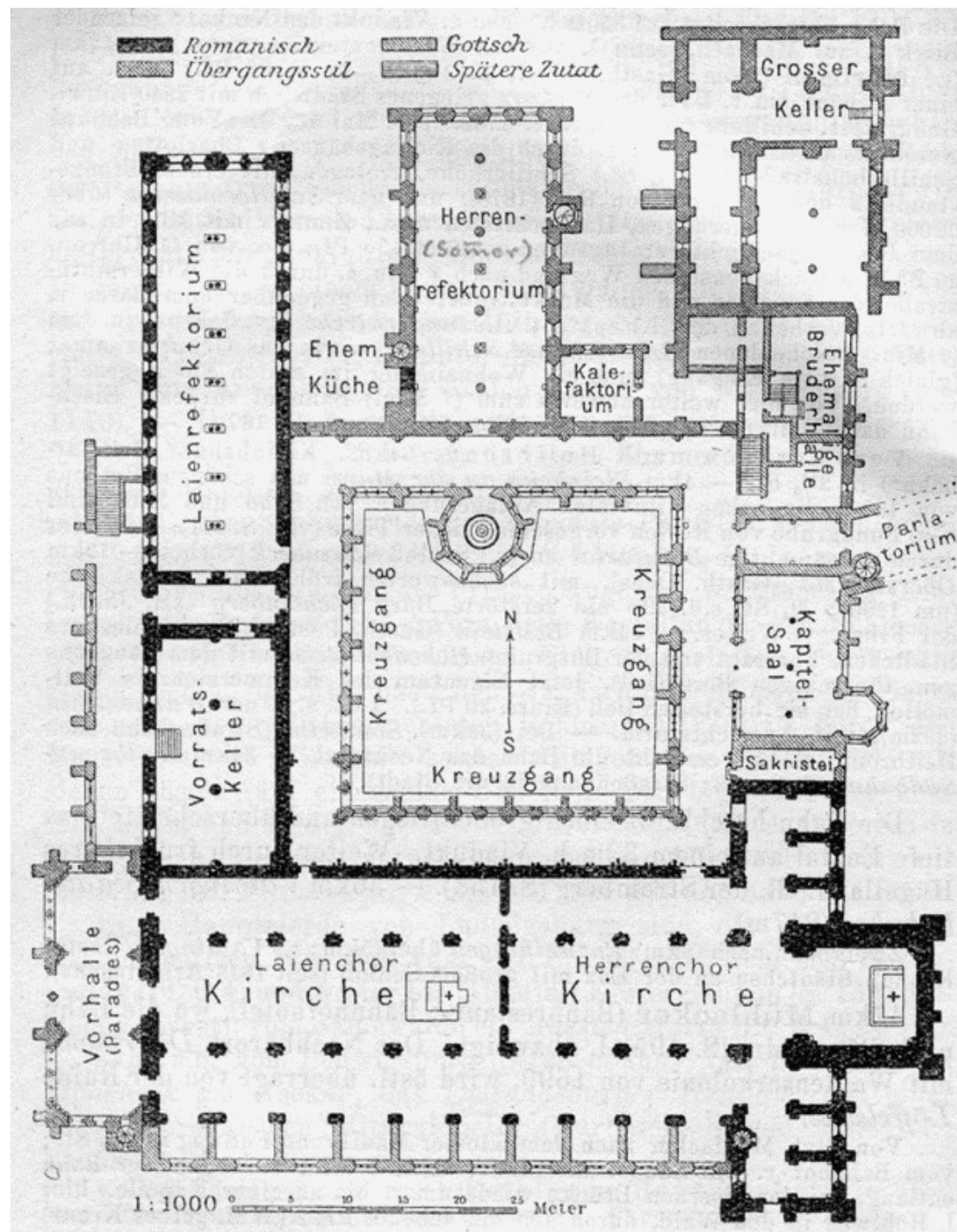
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/30/Fontenay_le_dortoir.jpg

Eberbach, Hesensko, Porýní – zal. 1136 sv. Bernardem



https://en.wikipedia.org/wiki/Eberbach_Abbey#/media/File:Kloster_Eberbach_fg01.JPG

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c8/Luthmer_I-137-Cisterzienser-Kloster_Eberbach_Gesammtplan.jpg/1024px-Luthmer_I-137-Cisterzienser-Kloster_Eberbach_Gesammtplan.jpg



Maulbronn, Bádensko-Würtenbersko
- zal. 1147 (plán z r. 1913)

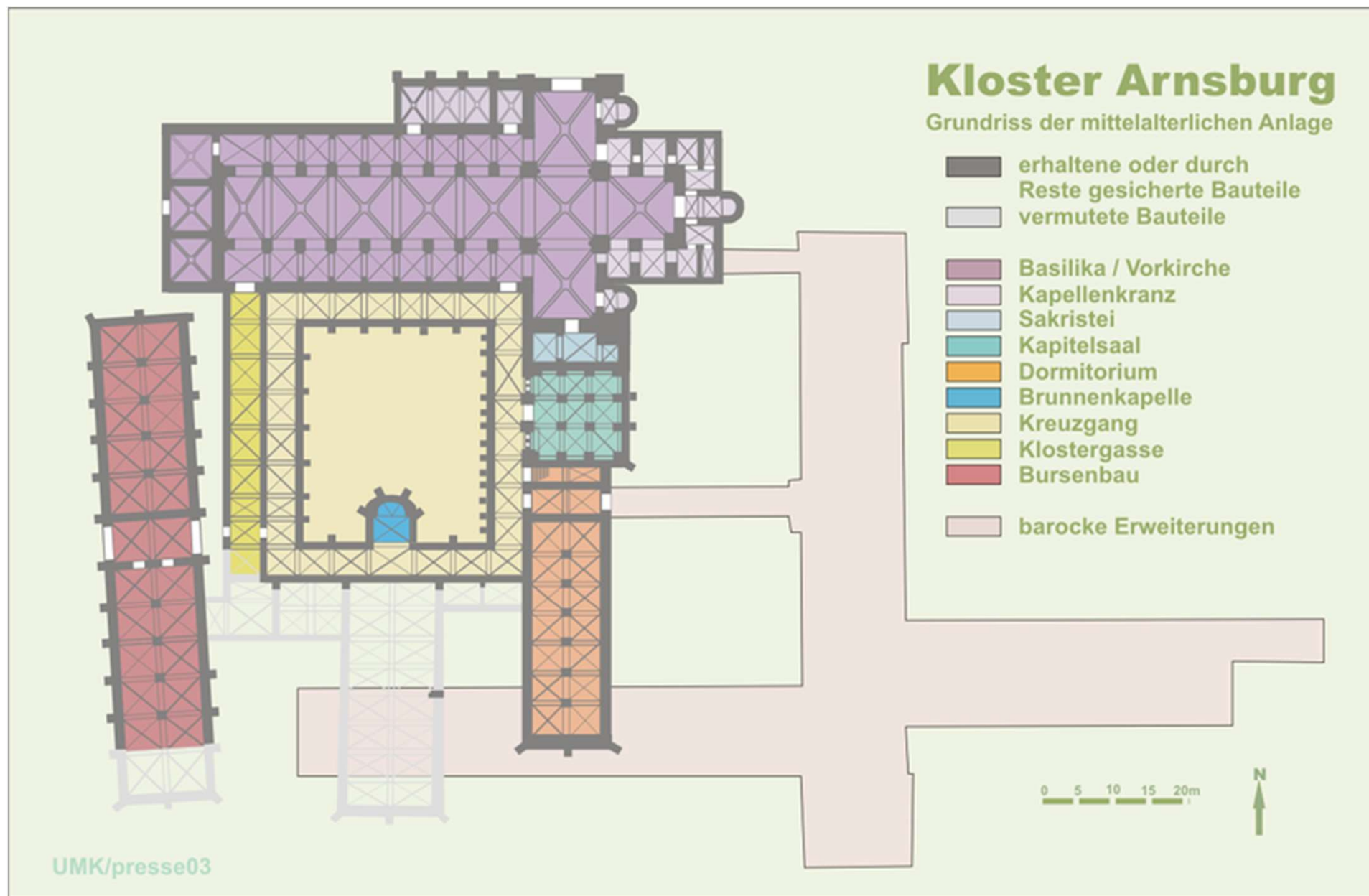
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0b/Kloster_Maulbronn_Plan.png

Maulbronn, Bádensko-Würtenbersko - zal. 1147, refektář (jídelsna)

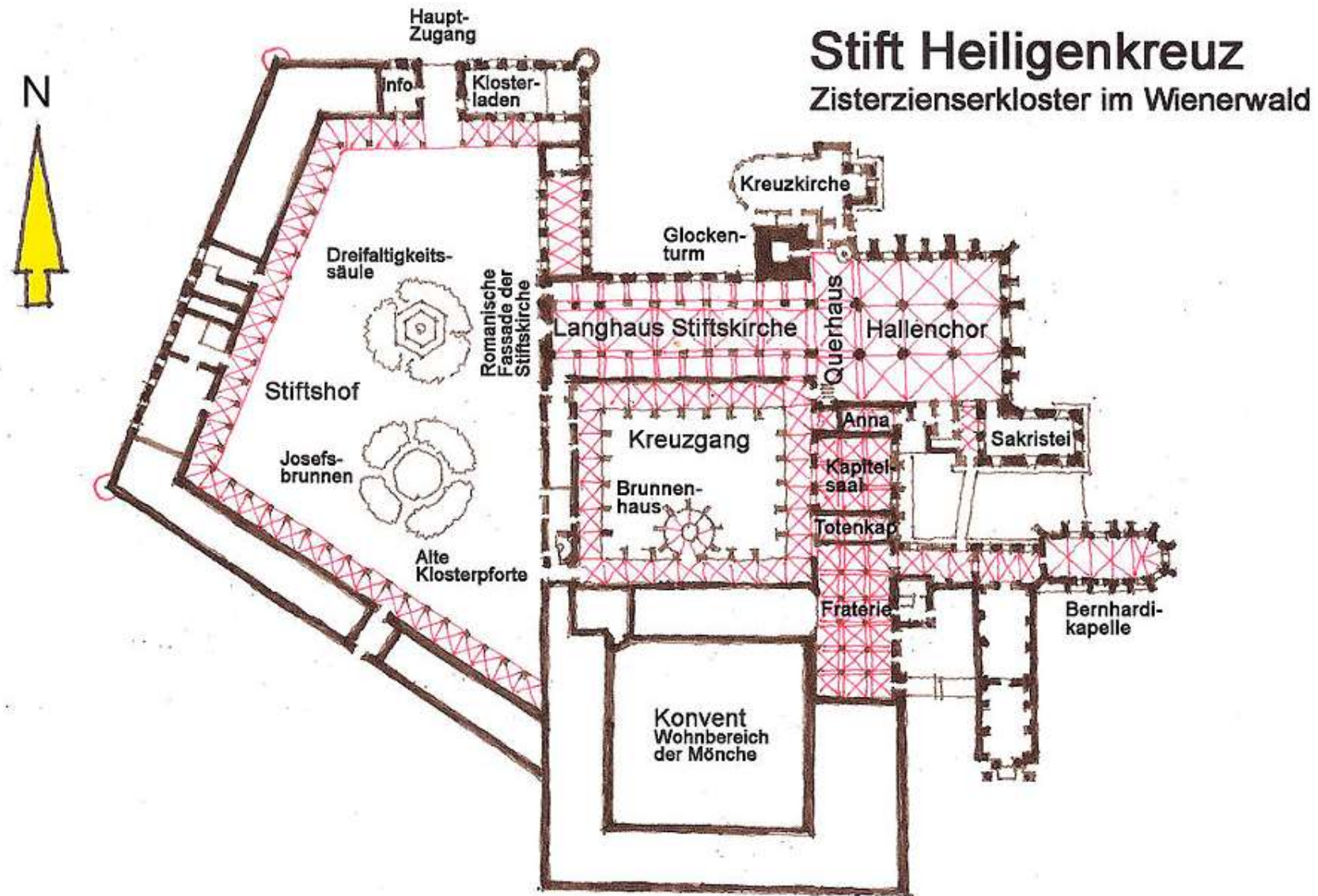


https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e7/Herrenrefektorium_Kloster_Maulbronn.jpg/1024px-Herrenrefektorium_Kloster_Maulbronn.jpg

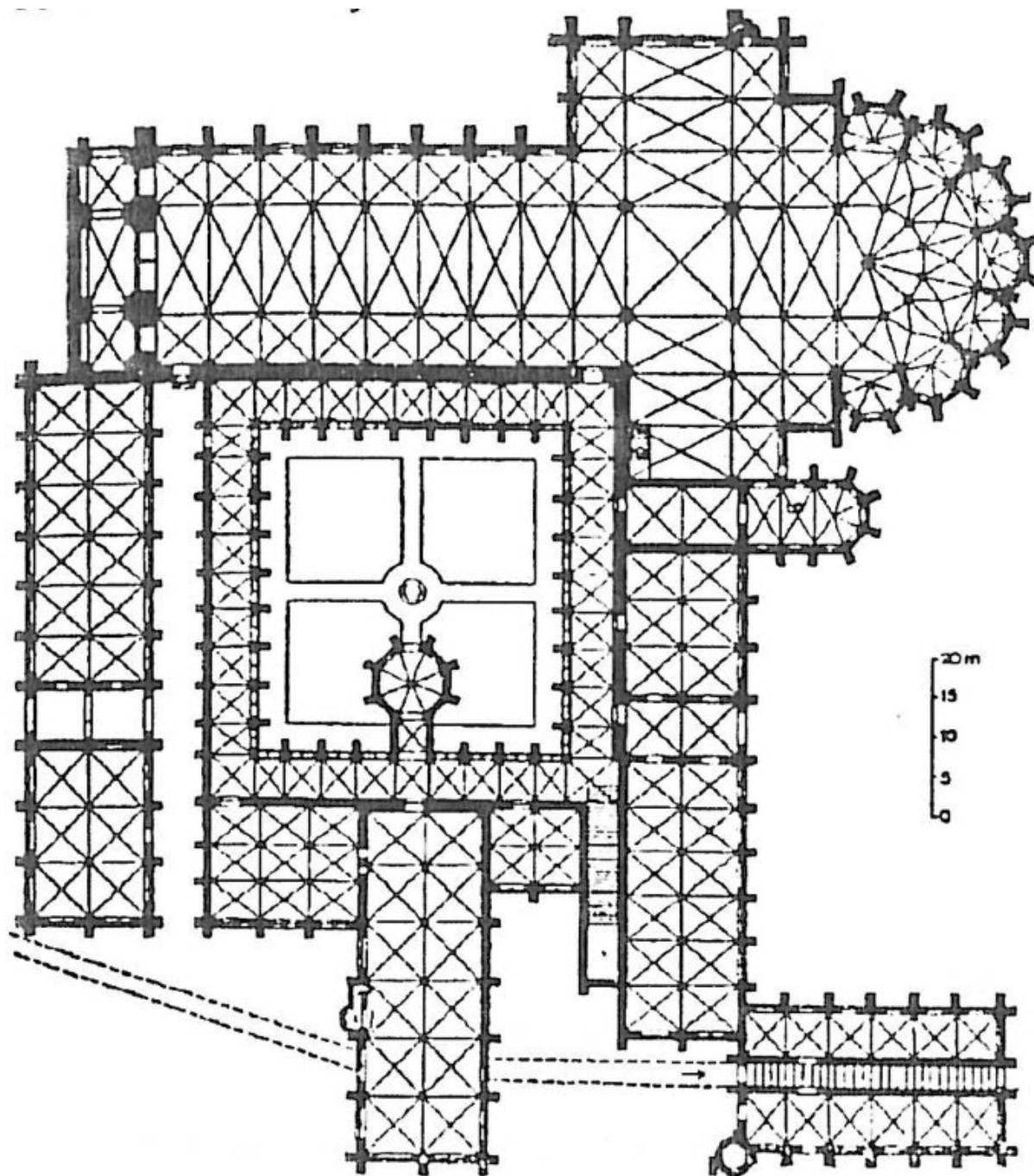
Arnsburg (Hesensko) - zal. 1174, zničený za 30-leté války



Heiligenkreuz, Dol. Rakousko, zal. 1133 - pohřebiště Babenberků, funguje dodnes

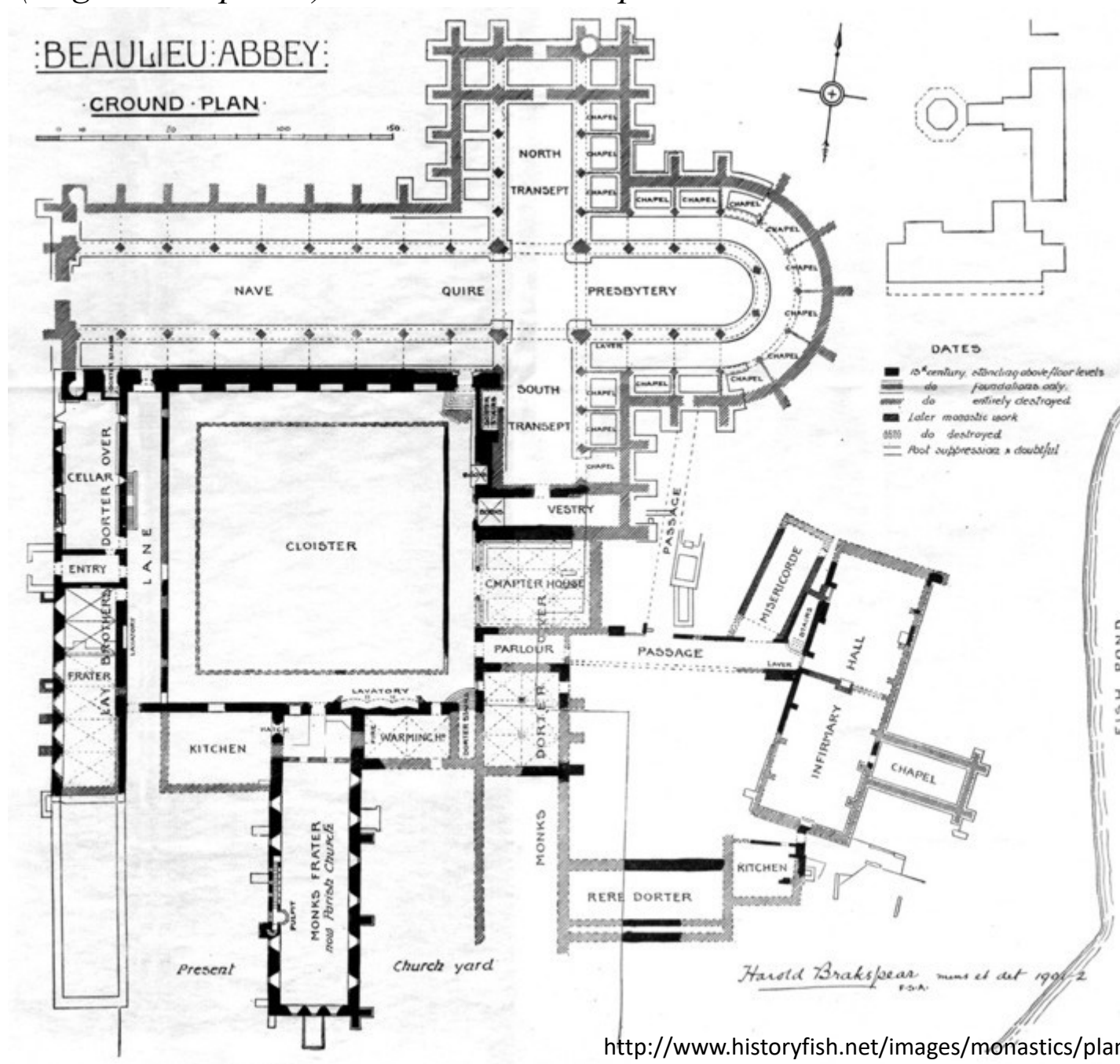


Royaumont, zal. 1228
(30 km sev. Paříže)

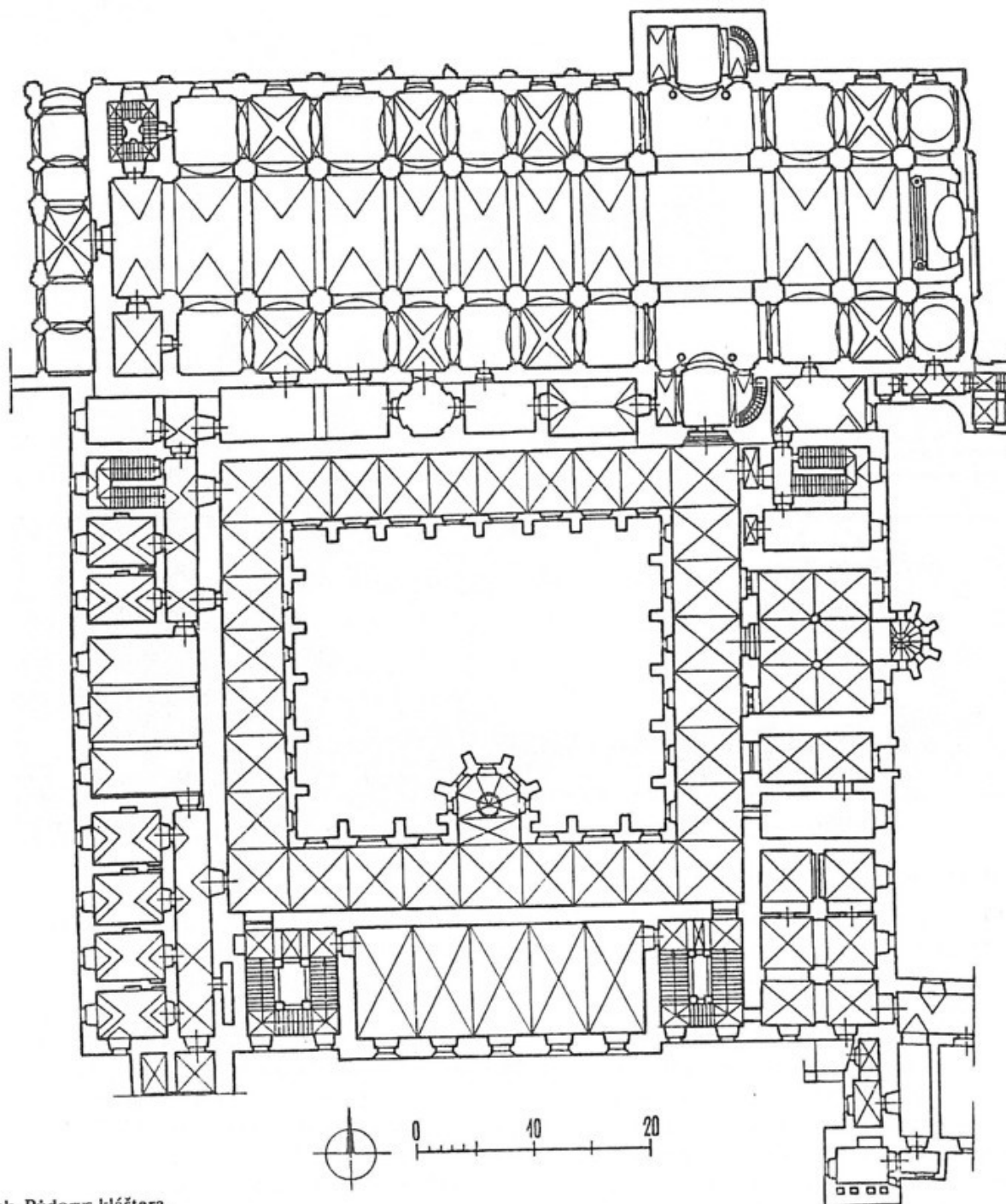


Royaumont, púdorys kláštera.

Beaulieu (Anglie, Hampshire) zal. 1203/4, konec po r. 1536

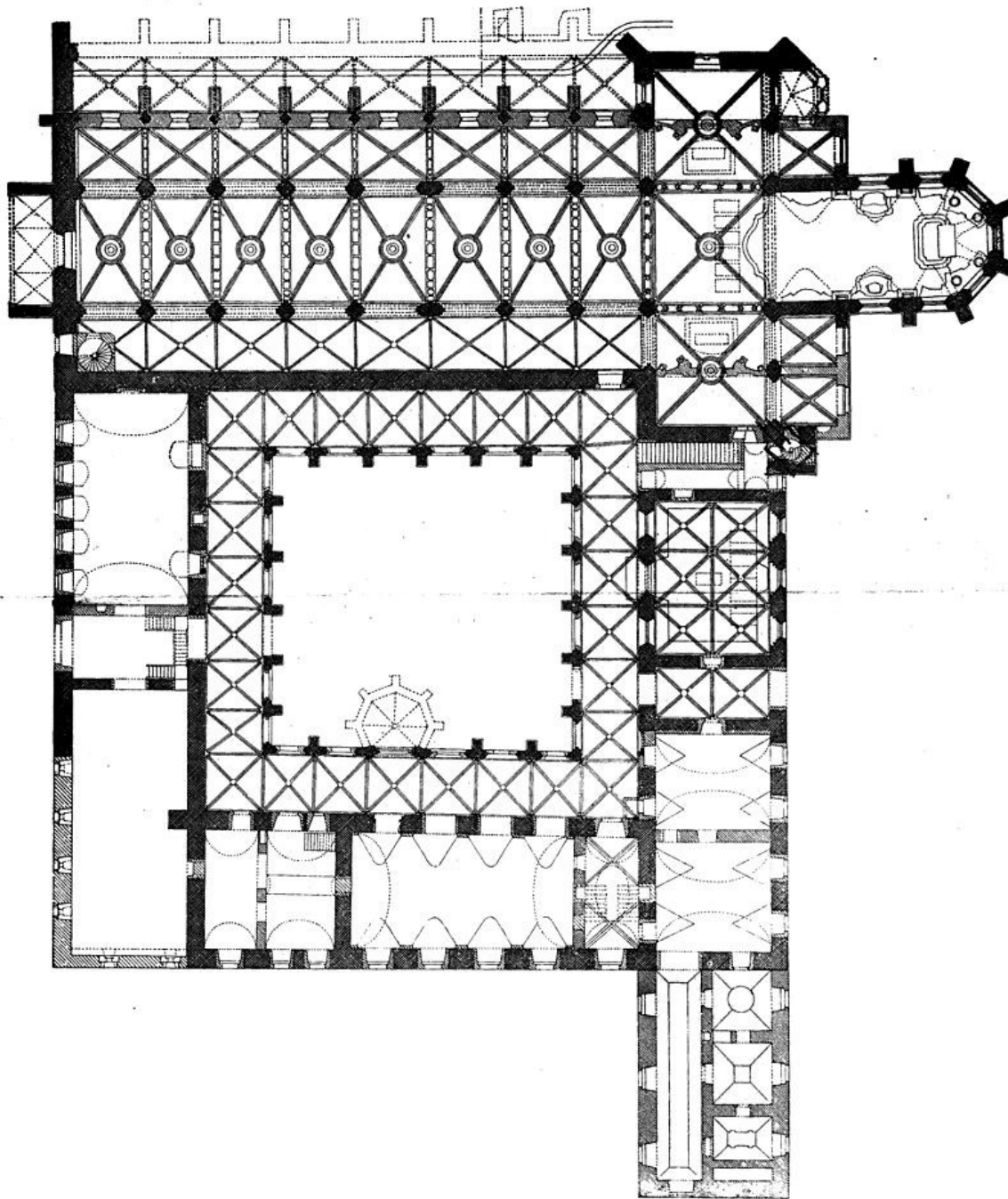


*Osek, sev. Čechy
zal. kolem r. 1200*



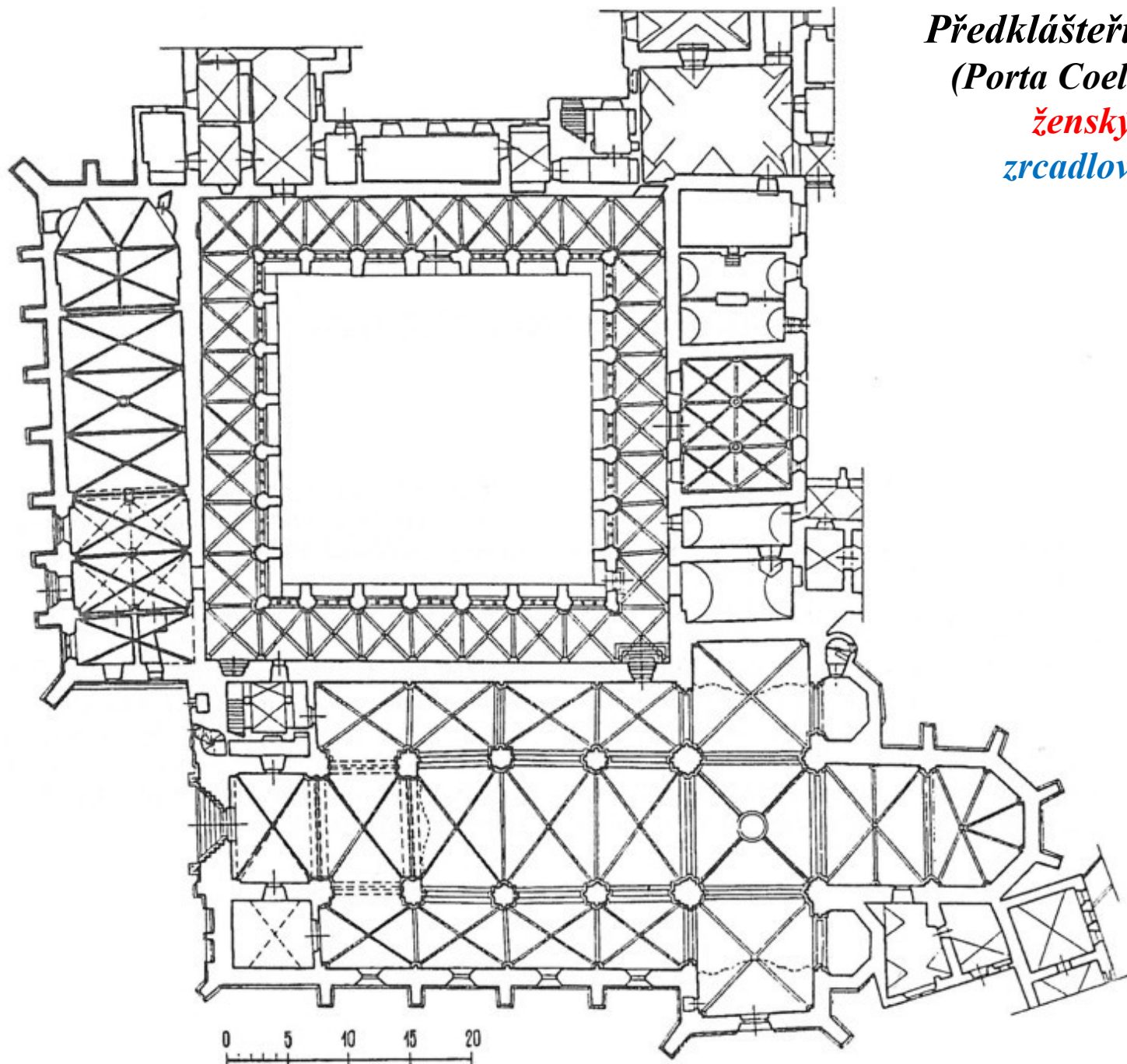
Osek. Púdorys kláštera.

Líbal, D. in kol. 1994, 62



Zlatá Koruna, již. Čechy
zal. 1263
1276 poničen Vítkovci,
1354 – požár,
1420 – 2x husité,
16. stol. obnoven, barokizován,
1785 zrušen, ...

Předklášteří u Tišnova
(*Porta Coeli*) po r. 1230
ženský – dispozice
zrcadlově obrácená,

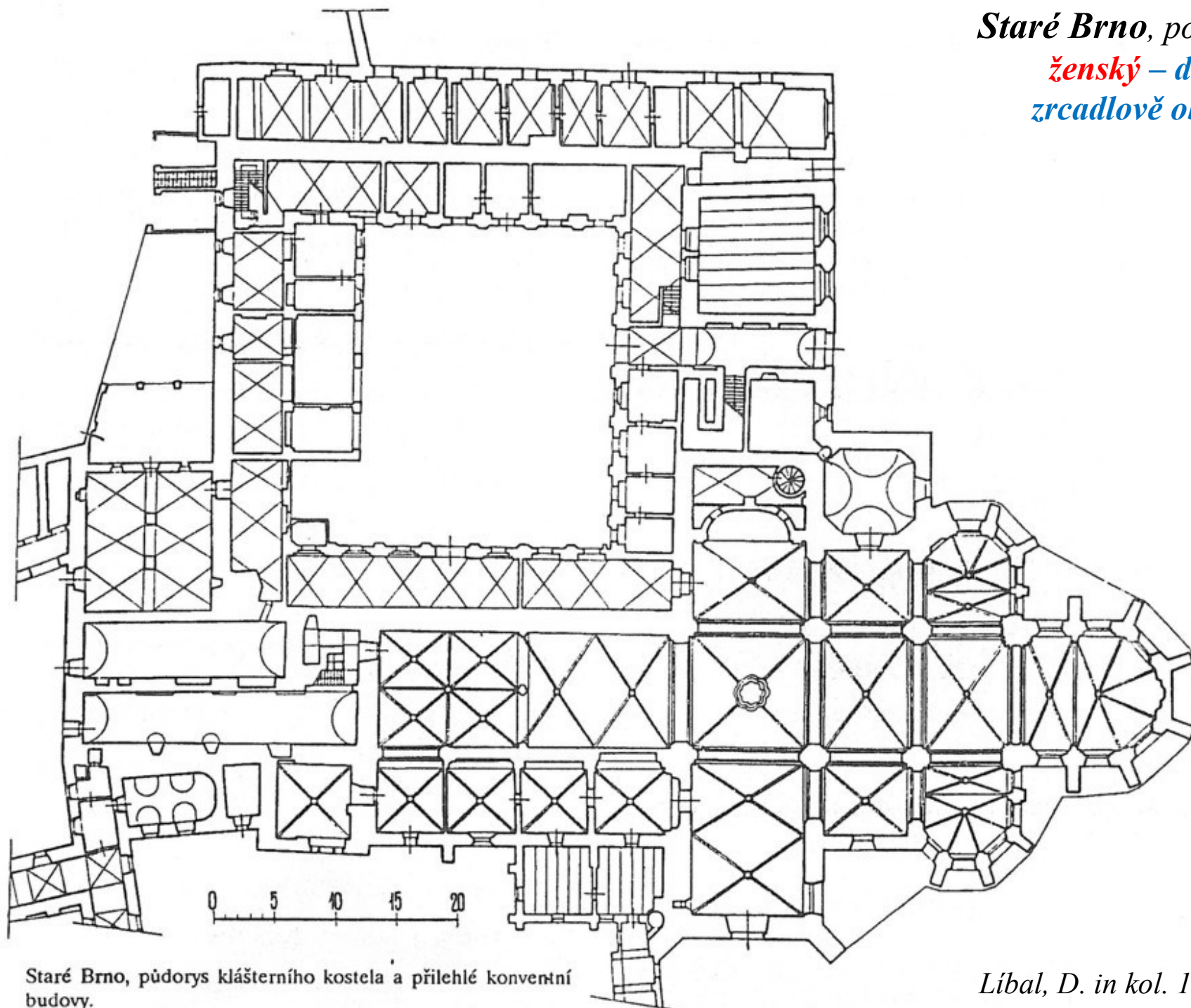


Předklášteří u Tišnova, půdorys kláštera.

Staré Brno, po r. 1323

ženský – dispozice

zrcadlově obrácená

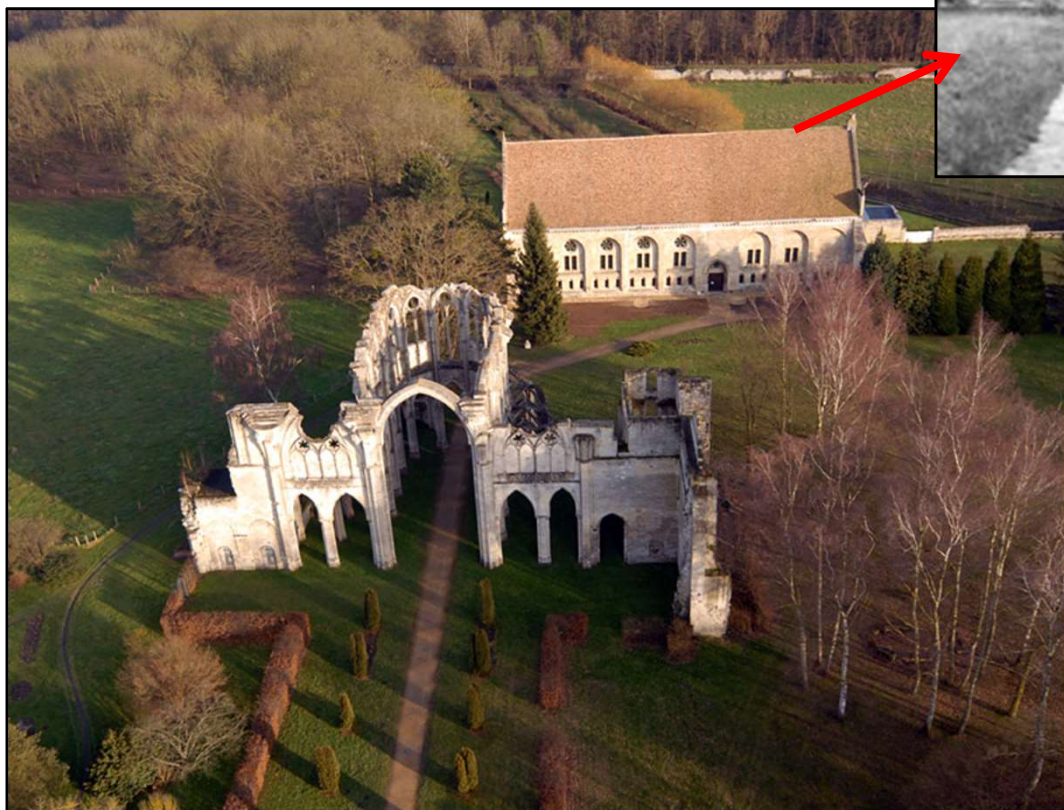


Staré Brno, půdorys klášterního kostela a přilehlé konventní budovy.

Líbal, D. in kol. 1994, 132

Vedlejší objekty v kláštrech

Ourscamp - špitál



Vedlejší objekty v kláštrech



Eberbach
lisovna vína, sklep



https://en.wikipedia.org/wiki/Eberbach_Abbey#/media/File:Kloster_Eberbach_fg01.JPG

Vedlejší objekty v kláštrech

Fontenay - kovárna



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/94/Marmagne_Abtei_Fontenay_Schmiede_Innen_5.jpg/1280px-Marmagne_Abtei_Fontenay_Schmiede_Innen_5.jpg

Vedlejší objekty v kláštrech

Fontenay - hamr



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8b/Abbaye_de_Fontenay_marteau_pilon_dans_la_forge.png

Vedlejší objekty v kláštrech

Clairvaux – kaple s. Anny



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/36/Abbaye_de_Clairvaux_%283%29.JPG/1024px-Abbaye_de_Clairvaux_%283%29.JPG

Vedlejší objekty v kláštorech

Holubníky ve Fontenay a v La Bussière



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6f/Abbaye_de_Fontenay.JPG/1024px-Abbaye_de_Fontenay.JPG



Roux, J. 2014: The Cistercians, str. 47.

Vedlejší objekty v kláštrech

Clairvaux – ohradní zeď



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/92/Abbaye_de_Clairvaux_%284%29.JPG/407px-Abbaye_de_Clairvaux_%284%29.JPG

Vedlejší objekty v kláštrech

Pozorovatelná ve Vaucelles



https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:%C3%89chauguette_vaucelles1.JPG

Jiné klášterní objekty mimo areál

Vaulerent – grangie (hospodářský dvůr)

Velehrad měl grangii ve Stěbořicích
na svých statcích na Opavsku



<http://gerval2.free.fr/tremblayenfrance/bgrangedimiere93tremblayenfrance.gif>

<http://cfpphr.free.fr/vollerand.htm>

Jiné klášterní objekty mimo areál

Mlýn v Cougnaguet



Umění - architektura

Hlavice sloupu



Roux, J. 2014: The Cistercians. Vic en Bigorre, 113.

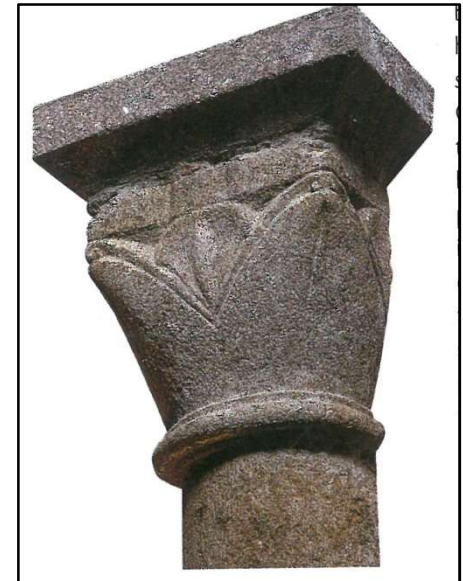
Orval

Rozeta



https://thedrunkeyinzer.files.wordpress.com/2010/05/img_02883.jpg

Umění – vitráže, iluminace, hlavice sloupu



<https://twitter.com/interlaceknots/status/761966192378712064>

Roux, J. 2014: The Cistercians, str. 65.